

3230-183

THE NEW YORK

RUFF RYDERS

R
A
F
I
K
A

COOL TOW
INSD. 3. 5. 11.

Улични ходач

Улична уметност

Приредила
Тамара Лујак

Уредништво жели унапред да скрене пажњу читаоцима да је књига која је пред вама непрофитног карактера, што значи да Helly Cherry нема намеру да од ове књиге прибави било какву имовинску корист продајом и/или дистрибуцијом објављеног садржаја.

Helly Cherry не сноси никакву одговорност ако то неко учини без сазнања и претходно прибављене дозволе уредништва и аутора објављеног материјала.

Књига се чини доступном јавности без икакве материјалне накнаде и може се користити искључиво у приватне и некомерцијалне сврхе. Уколико неко од читалаца буде желео да кроз комерцијалну делатност искористи део или целокупан садржај књиге, то лице је дужно да претходно ступи у контакт са нама како би нас обавестило о својој намери и затражило контакт и дозволу самих аутора.

Сва ауторска права (материјалне и нематеријалне природе) припадају искључиво самим ауторима.

Књига има искључиво за циљ да истакне многе добре и квалитетне, а неретко скрајнуте ауторе.

ЗАХВАЛНИЦА

Захваљујемо се Лазару Шестовићу, Љубици Девећ, Миланчету Марковићу, Невену Новаку, Браниславу Мишићу и Драгану Павловићу на несебично уступљеним фотографијама, без којих би ова књижица била далеко сиромашнија.

Уметност није злочин.

САДРЖАЈ

Захвалница.....	6
Садржај	9
Реч приређивача	12
Историјски (фото) преглед графита.....	31
Графити, стенсили, стикери	36
Градови	36
Амстердам	36
Барселона.....	38
Београд.....	40
Берлин.....	77
Брисел.....	80
Венеција	81
Виљнус и Рига	82
Грчка.....	83
Атина	83
Епидаурус.....	84
Парга.....	84
Спецес.....	85
Дубровник.....	86
Загреб	89
Зајечар	93
Крагујевац.....	93
Краљево.....	94
Крушевац.....	95
Лисабон.....	97
Нови Сад.....	98
Њујорк.....	100
Париз	102
Сарајево.....	104
ЕКО графити	105
Креирање ЕКО графита	105

ЕКО графити.....	108
Графити као тетоваже.....	111
Графити у негативу.....	113
И графити путују – Графити на возовима.....	116
Код нас.....	116
У свету.....	117
Улична уметност: Минијатура.....	119
Плетени графити.....	122
Водени графити.....	124
3D улична уметност.....	125
Загреб.....	125
Сарајево.....	126
У свету.....	127
Улична уметност инспирисана књигама и читањем.....	128
Фангастика у уличној уметности.....	130
Код нас.....	130
У свету.....	133
Шаљиви графити.....	137
Шарена страна улице.....	139
Шарена страна света – улична уметност у градовима широм света.....	139
Шарена страна Србије – улична уметност у градовима широм Србије.....	143
Шарм унутрашњег простора.....	146
Геодетска школа.....	146
Леила.....	146
Шуфити (Shoefiti).....	148
Уметници.....	149
Страни.....	149
Абав (Above).....	149
Бенкси (Banksy).....	150
Блек ле Рат (Blek le Rat).....	152
Војна (Voina).....	153
Долк (Dolk).....	153
Оакоак (OaKoAk).....	155
Ц215 (C215).....	157

Џеф Аеросол (Jeff Aerosol)	158
Џон Фекнер (John Fekner).....	159
Шепард Фери (Shepard Fairey)	160
Домаћи	161
АиР (AiR)	161
БУГ (BUG)	163
Инк (Ink)	165
Ива Нка (Iva Nka).....	167
Лортек (Lortek)	168
Мр Фокус (Mr Fokus)	170
Супер Тимор (Super Timor)	171
ТКВ (TKV)	173
Ујди (Ujdi)	175
Улични пас (Streetdog)	177

РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА

Графити¹ су натписи на зиду, односно цртежи на улицама, записи и шаре на зидовима и плочницима урбане, али и сеоске, средине. Последњих неколико година постали су инспирација и мотив многих савремених уметника. Зато смо се и одлучили да приредимо ову књигу.

Реч графити настала је од италијанске речи „graffito“ што значи шкрабати, а корен вуче од старе грчке речи „graphein“ која значи писати. Графизам је назив за коришћење записа, знакова писма и графита, лишених сваког литерарног значења, једино ради њихове ликовне и пластичке вредности.

Историја графита протеже се чак до античких цивилизација као што су античка Грчка или Римско царство. У античком Риму, ако сте желели нешто да поручите јавности, све што је требало да урадите јесте да изгребете зид.² Зидови Помпеје прекривени су примерима овог староримског обичаја:

Сукцесус је био овде.

Гај Јулије Примигеније је био овде. Зашто касните?

Љубавници, као и пчеле, живе слатким животом.

Мој муж није на продају.

Провалниче, чувај се!

Неко за чијом трпезом не једем, Луције Истацидије, за мене је обичан варварин!

Запањен сам, о зиде, да се још ниси срушио под тежином толиких глупости написаних на теби!

¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Graffiti>
[http://sr.wikipedia.org/wiki/Графит_\(натпис_на_зиду\)](http://sr.wikipedia.org/wiki/Графит_(натпис_на_зиду))
² <http://ukcatalogue.oup.com/product/9780199684618.do>

Сматра се да је савремена историја графита почела шездесетих година у Филаделфији. По другом „урбаном предању“ графити су настали 1968. године, када почињу да се јављају у њујоршком метроу. Записана је, међутим, и трећа урбана легенда, по којој је почетком седамдесетих година младић звани Таки почео да пише и црта по зидовима, потписујући се као ТАКИ 183 (183 била је улица у којој је становао). Приметили су га новинари „Њујорк Тајмс“-а који су са њим 1971. године обавили, у јавности прилично запажен, интервју. Тако су се, како приповеда ова урбана легенда, графити раширили по Њујорку и, касније, по целом свету.

Иако су за цртаче и уживаоце графити уметничко дело, у многим земљама забрањени су законом и третирају се као вандализам.³ Графити у почетку никоме нису сметали, али када су почели да се појављују (и) у метроу, власти су почеле да их уклањају. Сваке године милиони долара издвоје се како би се избрисали графити са вагона, па су постали урбани проблем, и данас су за писање графита предвиђене одређене казне.

Уједно се, међутим, развијају и позитивне мере сарадње. Тако су за графите предвиђене посебне површине и организована су чак и такмичења. Данас је на градским улицама могуће видети (разно)разне графите, који се најчешће пишу спрејом. Тако је, рецимо, у Мелбурну, у Хосијер улици (Hosier Lane) влада пружила простор уличним уметницима да се изразе, али је отишла и један корак даље: данас је ова улица права туристичка атракција, чак је сликају за модне часописе, али се и млади, тек венчани, сликају испред свог омиљеног графита...⁴

Кад смо споменули технику сликања/цртања, потребно је нешто више и о њој рећи. Најједноставнији графит је ТАГ који представља стилизовани потпис, лого. Затим следи БОМБА графит у две боје који се ради брзо, најчешће на забрањеним местима; потом следи ПИС (piece, скраћено од masterpiece - уметничко дело), графит који се прелива у разним бојама, стварајући тако многобројне ефекте и слике.

Графити се пишу самостално, али није неуобичајено да се пишу и у клану, групи, екипи („crew“). Стилкови су различити: Дивљи стил (Wild), Стара школа (Old school), Анти итд... Црна књига (Black book) садржи скице цртача графита, понекад и

---

³ Такав је случај и у Литванији и Латвији, али се и поред тога улични радови могу наћи на фасадама, саобраћајним знацима, клупама, олуцима итд: <http://www.hellycherry.com/2011/09/street-art-na-balticki-nacin.html>

⁴ <http://devwijewardane.blogspot.com/2010/05/graffiti-hosier-lane-melbourne.html>

фотографије завршених дела и строго се чува од полиције, јер се може употребити као доказ на суду.

Уметност графита (и њен даљи развој) везује се за савремену културу⁵, првенствено за хип хоп музику⁶, потом филм⁷, музику⁸, спотове⁹, али и за дизајн одеће¹⁰ и литературу¹¹, као и галерије које, широм света, све чешће излажу радове уличних уметника...¹²

⁵ У жаргон су већ ушли изрази попут:

End to end (E2E) - Графит од почетка до краја зида, вагона

Top to botom - Графит од пода до врха зида, вагона

Toy - Почетник и цртач без вештине

Biter - Онај који краде идеје или слова

Whole car - Графит преко целог вагона

Outline - Линија око слова

Fill - Боја слова

Crossing - Прелажење/цртање једног графита преко другог, сматра се увредом

Изрази су преузети са: [http://sr.wikipedia.org/sr/Grafit_\(natpis_na_zidu\)](http://sr.wikipedia.org/sr/Grafit_(natpis_na_zidu))

Погледати и: <https://www.pinterest.com/hellozee/street-art-architecture/>

<http://www.ekosystem.org/tag/zoo-project>

<https://www.pinterest.com/jennaleinchen/art-street-art-animals/>

<https://www.pinterest.com/explore/bird-street-art/>

http://www.designwars.com/graffiti_streetart/highraff-unusual-chaotic-graffiti-nature-harmony/

⁶ Оно што одликује хип хоп као субкултуру јесте његова сложеност, те се сам термин, може заправо користити као својеврсан кишобран појам. Он је конституисан на основу културне кодификације, која подразумева прожимање различитих пракси: музике тј. репа (МС-инга), DJ-инга, плеса, тј. брејкденса (brakedance) и графита ликовног израза, као основних елемената који, такође имају сопствене субкултуралне развојне линије: Радош Митровић, Хип-хоп - производ друштвено политичке борбе: <http://www.hellycherry.com/2014/07/hip-hop-proizvod-drustveno-politicke.html>

Четири основна елемента хип хопа: МС-инг, диџејинг, графити и брејк денсинг настали су као резултат потребе за већом друштвеном кохезијом унутар афроамеричких заједница и креативним изражавањем појединаца који су тако могли да задобију посебан престиж унутар гета. Наступи локалних група у оквиру блоковских окупљања подразумевали су тзв. breakbeat deejaying, тј. специфичну ди џеј технику којом се манипулише са LP плочама, уз подршку емсија, који је у почетку само подстицао публику и позивао на игру, да би то касније довело и до смисленијег обраћања присутнима. Убрзо се појавио и специфичан плес атрактивних потеза, који су изводиле организоване плесне групе, чији су чланови преузели назив В бојс (тј. В grls). Са друге стране, графити, као ликовни израз хип хопа, први пут се појавио као средство за визуелно обележавање територија одређених криминалних банди: <http://www.hellycherry.com/2014/08/hip-hop-proizvod-drustveno-politicke.html>

⁷ Као својеврстан лични печат графите су користили и режисери у својим филмским остварењима (нпр. Волтер Хил, *Ратници*, 1979):

<http://www.hellycherry.com/2012/03/warriors-1979.html>

Филм светски познатог уличног уметника Бенксија, *Exit Through the Gift Shop*, који говори о пропасти уметности графита, био је номинован за „Оскара“ у категорији најбољи документарни филм: <http://www.hellycherry.com/2014/01/banksy-umetnost-ili-vandalizam.html>

О уличној уметности у Београду снимљен је документараци:

<http://www.hellycherry.com/2013/02/coloring-white-city-belgrade-stencil.html>

⁸ Cat Graham, Put Your Grafitti On Me: <http://www.youtube.com/watch?v=iUB0cM-Yf6E>

Stereophonics, Grafitti on the Train: <http://www.youtube.com/watch?v=pFmLVtSqQo0>

⁹ Sofles, Limitless: <http://www.youtube.com/watch?v=Pv-Do30-P8A>

Присутни су у књижевности¹³, музици (крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година XX века графити бележе све јачи пробој у музичкој индустрији: снимају се спотови, пишу се песме инспирисане графитима: Пек ФМ, „Клик, клак и спреј“ (Pack FM, „Click, clack and Sprey“), 2006; Литерате, „Граф живот“ (The Literates, „Graff Life“), 2006)¹⁴; филмовима („Амерички графити“ (American graffiti), Џорџ Лукас, 1973; „Бомбардуј систем“ (Bomb the System), Адам Бала Лоу, 2002)¹⁵, спотовима (Авићи, „Дани“ (Avicii, „The Days“), 2014) итд...

Стенсил или графит исцртан помоћу шаблона јавља се још у праисторији – један од најпознатијих примера пећинског сликарства јесу цртежи шака „уметника“. Овакав начин сликања познат је и у Едо периоду у Јапану (1603-1868), а користио се и у Европи током XV века (најчешће на дрворезима, али и на картама за игру).

Данашњи стенсили, односно графити, најчешће се осликавају спрејом. Настају брзо и лако, што је од пресудног значаја за уметника – како га полиција не би ухватила на („зло“) делу. Улични уметници користе их како би изразили свој бунт, пренели поруку (чак и политичку), изразили своју креативност и маштовитост.¹⁶

Sofles, Infinite: http://www.youtube.com/watch?v=3cd7BpOR_ec

Swet vs. Sofles at Roskilde Festival 2013: <http://www.youtube.com/watch?v=ray9wRcgnZA>

¹⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=0SLk-vmQ0I0>

¹¹ О графитима се писало на страницама нашег е-часописа Helly Cherry (готово сви текстови цитирани су у овом уводу).

Од светске литературе о уличној уметности погледати:

<http://www.brainpickings.org/index.php/2011/08/15/7-essential-books-on-street-art/>

<https://www.goodreads.com/shelf/show/street-art>

<http://www.bookdepository.com/category/50/Graffiti-Street-Art/>

Banksy: http://www.amazon.com/Banksy/e/B0034NDNUY/ref=dp_byline_cont_book_1

¹² <http://edition.cnn.com/2012/08/03/living/ireport-street-art-public-art/>

<http://thegraffitilifegallery.co.uk/>

<http://www.vesti.rs/Desavanja-u-gradu/Street-art-umetnici-Institut-Servantes-Mikser-House.html>

<http://www.jutarnji.hr/street-art-svojem-zivotinjama-oko-je-odusevila-posjetitelje-victoria--amp--albert-muzeja-/1170676/>

¹³ <http://www.amazon.com/Best-Sellers-Books-Graffiti-Street-Art/zgbs/books/3564968011;>

<http://www.goodreads.com/shelf/show/graffiti;>

[http://www.bookdepository.com/category/50/Graffiti-Street-Art/;](http://www.bookdepository.com/category/50/Graffiti-Street-Art/)

https://books.google.rs/books?id=63TpEEAbmegC&pg=PA137&lpg=PA137&dq=graffiti+in+literature&source=bl&ots=AjcO6C2qS1&sig=uc9PLPoHY-AzgI4A_fonX3duYo8&hl=sr&sa=X&ei=7GYMvCqhBouaygOO8YHADw&ved=0CGwQ6AEwDA#v=onepage&q=graffiti%20in%20literature&f=false

¹⁴ <http://www.complex.com/style/2012/02/the-25-best-songs-about-graffiti/>

¹⁵ <http://www.imdb.com/list/ls053015752/>

¹⁶ [http://sr.wikipedia.org/wiki/Grafit_\(natpis_na_zidu\)](http://sr.wikipedia.org/wiki/Grafit_(natpis_na_zidu))

Сматра се да је прича о стенсилима почела касних шездесетих, када су у Европи, али и у другим деловима света, покренути студентски протести. Један од брзих и једноставних начина исписивања парола и осликавања симбола студентских покрета и протеста био је шаблон, односно стенсил. То је било нарочито присутно у Паризу, па се сматра да су модерни стенсили настали управо у том граду.¹⁷

Поред стенсила постоје и други слични облици уличне уметности (street art)¹⁸, пре свега налепнице, постери и колажи. Неки уметници воле да раде овим техникама, јер им омогућавају да боље припреме своја дела и брзо и лако их залепе на површину коју су раније изабрали. И у нашем граду може да се види улични постер или колаж, мада нису тако чести.¹⁹

Стикери или налепнице, углавном се користе у комбинацији са другим материјалима. Брз су начин „постављања“ графита на зид и „решење“ које се може и код куће урадити, а потом лепити на зграду...

Како то обично бива са добром идејом, она се грана и развија у (не)предвидивим правцима. Тако данас имамо и шуфите (shoefiti, графити направљени од ципела), еко графите, графите у негативу, путујуће графите...

Шуфити су феномен, данас познат у целом свету: широм градова са жица висе „графити“ направљени од патика. По једнима, патике означавају места продаје наркотика, обрачуне мафијаша, банди и полиције, по другима, губитак невиности или крај школске године.²⁰

Како су последњих година многи уметници (и не само они) постали свесни лоших услова у којима живимо, освестили се по питању екологије, тако су појединци почели да праве **еко графите**,

---

<http://www.stencilrevolution.com/>

<http://flickrhivemind.net/Tags/graffiti/Recent>

¹⁷ О настанку стенсила, како у свету тако и код нас, као и о размишљањима наших најбољих уметница/ка стенсила, погледати филм Јасмине Тешановић:

<http://vimeo.com/1698115?pg=embed&sec=1698115>

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Street_art

http://en.wikipedia.org/wiki/Urban_art

<http://streetanatomy.com/category/street-art/>

<http://www.fatcap.com/graffiti-style/cartoon-1/pictures.html>

¹⁹ У Београду је 2010. године организован 50. Октобарски (у)лични салон - уметник пролазник, уметница пролазница - секундарне уметничке праксе (у организацији: Продукцијска кућа Нека, хвала, не треба ми ништа и Непозната уметничка група). Тада је седам уметника изложило своје радове одштампане на постерима: лепили су их по зидовима, изложима, бандерама и трафо станицама на Врачару:

<http://www.hellycherry.com/2011/09/sta-su-stensili-kao-uvod-u-serijal.html>

²⁰ <http://www.hellycherry.com/2013/10/shoefiti-grafiti-od-cipela.html>

зелене графите или графите од маховине (праве се, међутим, и од коре дрвета, траве, папрати...). Основна идеја је да се престане са употребом запаљивих и токсичних спрејева и маркера, али и да се прошири градска зелена површина.

Постоје два начина добијања еко графита. Први је узгајање маховине у припремљеним калупима (у облику слова, речи или слика које су унапред осмишљене). Маховина може да се узгаја и на земљи, слободно, а потом исеца по унапред припремљеним калупима.

Други начин „добијања“ еко графита је да се „убере“ маховина која расте по плочницима, циглама или цементним тротоарима. Она маховина која расте по дрвећу неће се добро држати зидова, па би је требало оставити да расте у дивљини. Пре него што се стави у блендер, маховина се испере, како би се уклонила земља у којој је расла. У блендер се са маховином додају млеко или јогурт, вода или пиво и шећер, а затим се све помеша. Добије се маса која је, по густини, слична фарби, која се користи за исписивање жељених парола по зидовима. Након неког одређеног времена, та ће паролa „позеленети“, односно маховина ће почети да расте.²¹

Графити у негативу, други су вид борбе против прљавих градских површина (зидова, прозора, аутомобила, излога, плочника итд.), односно бобре за лепши град, околину у којој живимо, дакле, један су вид еко графита. Исписују се прстима (тако што се уклања прљавштина са одређене површине), стварају сунђером и детерџентом (опрана површина гради слику), односно прањем водом под притиском (уз употребу шаблона).²²

Постоји још једна категорија графита, **путујући графити**, који красе возове²³ у нашој и другим земљама. Ово су можда најшаренији и највеселији представници своје врсте и прави су празник за очи – можда је разлог томе да би били лакше уочљиви, али и тај што путују од места до места и омогућавају ауторима да буду виђена њихова дела, попут рекламе. На тај начин графити

---

²¹ <http://www.wikihow.com/Make-Moss-Graffiti>
<http://scribol.com/art-and-design/20-masterpieces-of-green-graffiti/1>
<http://www.treehugger.com/culture/eco-graffiti-and-grassity-moss-art-grace-london-new-york.html>
<http://inhabitat.com/tag/green-graffiti/>

²² http://en.wikipedia.org/wiki/Reverse_graffiti
<http://scribol.com/art-and-design/35-greatest-works-of-reverse-graffiti/1>
<https://theactivesoul.wordpress.com/2013/08/11/interview-with-moose-the-inventor-of-reverse-graffiti/>

²³ Графити красе и бродове, аутобусе, кола и авионе, али у далеко мањој мери:
<http://www.dirtycarart.com/>

уметници могу да виде стил и рад неког другог уметника, и додају детаље на цртеж. Тако се међусобно повезују. Повремено, графити мајстори се чак зову да насликају и украсе неке возове. Један од најпознатијих возова који је цео исцртан „end-to-end and top-to-bottom“ је Божићни воз, на Кони Ајленду, исцртан 1977. године - укључује укупно 10 вагона потпуно исцртаних, чак су и прозори ишарани графитима.²⁴

Једна од можда најсимпатичнијих категорија је **минијатура**. Њен најпознатији и најмаштовити представник је енглески уметник Слинкачу, који ствара, по сопственим речима своје малене фигуре како би људима скренуо пажњу на околину у којој живе, како би указао на све већу отуђеност међу становништвом. У том су циљу сцене које поставља на улици шаљиве и маштовите. Овом врстом уметности почео је да се бави пре неколико година и до данас није изгубио инспирацију ни жељу за стварањем. Напротив. Радови су му све бољи и бољи. Исак Кордал други је уметник заслужан за све већу популарност ове категорије уличне уметности. Фигурице које нису више од 25 цм прави од цемента и поставља их у најразличитије животне ситуације: израњају из воде, шута, стоје изнад гробова или се возе у колицима из самопслуге - све то у пословним оделима.²⁵

Да графити могу бити и **плетени**, доказује мадридски улични уметник Спајдертаг, који је овом врстом уметности почео да се бави 2008. године. Своја дела ствара уз помоћ конопца и ексера, а гради апстрактне геометријске фигуре, које зна да уклопи у ширу слику. Као и већина уличних уметника, највише воли да украшава напуштена места. Његови радови могу се наћи у Гранади, Ротердаму, Мадриду итд.²⁶

Кад већ спомињемо необичне графите, треба споменути и **водене графите**, који „оживе“ кад дођу у додир са водом - кишом. Осмислио их је Перегрин Чач, улични уметник који живи и ствара у Сијетлу. Ствара их уз помоћ (супер)хидрофобних материјала.²⁷

²⁴ <https://grafitibora.wordpress.com/2012/11/12/110/>

<http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=693048>

<http://belgradestreets.com/2012/05/21/возови-и-графити/>

<http://www.fatcap.com/graffiti-type/trains-1/pictures.html>

<http://graffiti-art-on-trains.blogspot.com/>

²⁵ <http://www.demilked.com/little-people-project-diorama-art-slinkachu/>

<http://www.trendhunter.com/trends/street-art-figures>

²⁶ <http://streetartnyc.org/blog/2013/07/18/speaking-with-spidertag/>

<https://spidertag.wordpress.com/>

²⁷ <http://www.boredpanda.com/super-hydrophobic-wet-sidewalk-rain-street-art-rainworks-peregrine-church/>

Не смемо да заборавимо ни фасцинантне **3D графите**, нама најближи налазе се у Загребу – који у буквалном смислу пробијају трећу димензију, док 3D графити у свету – одају утисак треће димензије. Интересантно је да је, у организацији Удружења за развој културе и уметности „Прогрес“, у Сарајеву у августу/септембру 2013. године отворен чак други по реду фестивал 3D уличне уметности под називом „Бетон Фест Сарајево“. Уметници су кредом исцртавали плочнике града, са циљем да се приближи нова техника 3D уметности која може да се гледа кроз објектив камере, која остварује интеракцију међу људима – тако што посматрачи заједно учествују у ономе што уметници стварају. У оквиру Фестивала у Клубу „Критерион“ одржано је предавање о овој врсти уметности, о томе како је настала, шта представља и куда иде. Овај правац у уметности у Америци увео је Курт Венер (Kurt Wenner) и тренутно је актуелан у целом свету.²⁸

Фасцинантно је да су графити и стенсили почели да се појављују и у облику **тетоваже** – невероватан спој ове две врсте уметности. Појединци чак тетовирају радове познатих светских уметника, попут Бенксија. Као и све друге тетоваже и графите је могуће наћи на сваком делу тела: леђима, грудима, листовима, рукама, раменима, врату, па чак и на шакама...²⁹ Раде се у боји, али и црно бели, од најједноставнијих (иницијала, рецимо), до најкомпликованијих (делови (измишљеног) града).³⁰ Књига „Graffiti Tattoo, Vol. 2“ посвећена је овој новој грани уметности, у којој је заступљен и наш, београдски уметник, Супер Тимор са својим радовима.³¹

Улична уметности не би била то што јесте да није изнедрила и **фантастичне графите** који красе улице, контејнере, олуке, степенице и (трошне) зидове градова широм света. Ови графити

²⁸ <http://www.kul.ba/2013/08/poceo-drugi-3d-street-art-festival-beton-fest-sarajevo/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Street_painting

http://en.wikipedia.org/wiki/Kurt_Wenner

²⁹ Поред тела, графити се могу наћи и на одећи: <http://www.majice.com.hr/kapa-snap-fantasy-graffiti.html#.VNif4ixO3T8>

<https://www.etsy.com/listing/169981976/skirt-mini-fantasy-graffiti-fairy>

<http://wertee.com/2013/01/graffiti-art-t-shirt-designs/>

³⁰ <http://www.popsugar.com/beauty/New-Graffiti-Body-Art-Show-9054728>

<http://slodive.com/inspiration/graffiti-tattoos/>

<http://www.skingraffititattoos.co.uk/>

³¹ http://issuu.com/fhtf/docs/graffiti_tattoo_2_teaser

<http://www.fromheretofame.com/books/tattoo2.html>

<http://www.amazon.com/Skin-Graf-Masters-Graffiti-Tattoo/dp/3791346636>

<http://www.bookdepository.com/category/50/Graffiti-Street-Art/>

<http://www.complex.com/style/2012/07/10-must-read-graffiti-books/>

могу бити бајковити, из области научне фантастике, али и застрашујући.³² Фантастични графити могу се чак наћи изложени у галеријама.³³ Поједини аутори отишли су и корак даље, па су спојили књижевност, фантастику и уличну уметност,³⁴ други су стварали своје уличне радове инспирисани књигама и књижевношћу³⁵, док су трећи спојили фантастичне графите и музику.³⁶

Неки од најпознатијих стенсил и уличних уметника на свету³⁷ су: француски уметници Блек ле Рат и Џеф Аеросол; (претпоставља се) Британац Бенкси; амерички уметници Џон Фекнер и Шепард Фери; и уметник који ствара свуда по свету Абав (углавном ради графите).³⁸

Француз **Блек ле Рат** (право име му је Xavier Prou) један је од најдуготрајнијих и најпознатијих светских стенсил уметника, који већ тридесетак година оставља своје радове по фасадама зграда у читавом свету.

Седамдесетих година прошлог века био је у Њујорку где га је импресионирала идеја да анонимни уметници преузимају иницијативу и улепшавају свој град. Када се вратио у Париз, пробао је и сам да исцртава фасаде свог града. Међутим, прошло је доста времена (тек 1981. године) док није урадио прве радове на улици.

Први мотиви били су му пацови, које је сматрао јединим слободним животињама које живе у граду и које ће надживети све

³² <http://weheartit.com/tag/fantasy.%20graffiti>

<http://streetsonart.com/wes21-turns-science-fiction-into-street-art/>

<http://weburbanist.com/2011/11/01/38-graffiti-monsters-that-go-beyond-halloween-horror/>

³³ <http://www.dezeen.com/2014/02/18/graffiti-fantasy-creatures-by-phlegm-exhibited-in-east-london/>

<http://www.urbanartcore.eu/nychos-horror-graffiti/>

³⁴ <https://matthewrettino.wordpress.com/2014/10/31/folklore-and-graffiti-a-potential-study-of-spatial-tactics-and-urban-fantasy-part-i/>

<http://www.amazon.com/Graff-Wars-Graffiti-inspired-universe/dp/8293053038>

³⁵ <http://blogs.kcrw.com/whichwayla/2014/06/1-a-graffiti-artists-inspired-by-400-year-old-books-photos>

<http://flavorwire.com/360591/literary-graffiti-from-all-over-the-world>

<http://flavorwire.com/252472/bookish-brands-25-pieces-of-awesome-literary-street-art/view-all>

<http://flavorwire.com/372562/books-on-buildings-20-bookish-murals-from-around-the-world>

³⁶ <http://www.allmusic.com/album/release/horror-graffiti-mr0000858174>

³⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_street_artists

³⁸ Абав је радио и у Београду: <http://www.youtube.com/watch?v=38ZX0t-grrY&feature=related>

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_street_artists

нас. Са првим радовима почео је да користи и свој таг, лого, који је изабрао по угледу на тада познати стрип „Blek le Rat“.

Осамдесетих је радио веће формате и исцртао је многе градове по Европи. Имао је снажну анти-ратну поруку (исцртавао је ирске борце, руске војнике, француске политичаре...), али је стварао и радове посвећене другим уметницима. Један од њих – реплика једне Каравађове слике – донео му је и проблеме и славу. Полиција га је ухапсила док је радио тај стенсил и од тада је његово име постало познато.

Блек ле Рат је пре неколико година у Београду (у оквиру БЕЛЕФ-а 2009.) одржао радионице нашим уметницима. Већ дуже време излаже у галеријама и музејима и постао је прави узор млађим уметницима. Бенкси је наводно у једном интервјуу рекао да често има проблем да пронађе нешто ново шта би могао да уради, јер кад год нешто смисли, схвати да је Блек то већ урадио двадесетак година раније.³⁹

Џеф Аеросол (право име Jean-François Perroy) један је од пионира уличне уметности у свету. Иако рођен у Нанту, прве радове урадио је почетком осамдесетих у Тоурсу. И он је радио под утицајем легендарног француског уличног уметника Ернеста Пињон-Ернеста⁴⁰, као што су на почетку своје каријере радили и Блек ле Рат и Ц215...

Своје радове поставио је у великом броју градова, свуда по свету (нама најближе у Љубљани). Чак је успео да уради „Дечака који седи“ на Кинеском зиду. Џеф је један од уличних уметника који нема проблем да излаже у галеријама, и чак је успео да уђе у неке државне музеје (као у Musée des Avelines у Саинт-Клоду) и да ослика Музеј Роберт Мусил у Клагенфурту (Аустрија). Најчешће се потписује само са једном малом црвеном стрелицом.

Постоји мишљење да је прва књига о уличној уметности, „Vite Fait, Bien Fait“, објављена 1986. године. Џеф је радио насловну страну за ту књигу, док је недавно објавио и две своје књиге: „VIP Very Important Pochoirs“ (2007) и „Jef Aérosol, risque de rêves“ (2010).⁴¹

Стећи глобалну популарност, упутити своју поруку широм света, постати тема полемика и предмет дивљења, а остати анониман, велика је и необична ствар. Ко је **Бенкси** (Banksy)? Неки ће рећи да је у питању вандал који бесмисленим цртежима нарушава градске фасаде, други да је један од најталентованијих и

---

³⁹ <http://www.hellycherry.com/2012/05/blek-le-rat.html>

⁴⁰ <http://www.pignon-ernest.com>

⁴¹ <http://www.hellycherry.com/2012/04/jef-aerosol.html>

најангажованијих уметника данашњице. У питању је, заправо, псеудоним анонимног цртача уличних графита, најпознатијег представника ове илегалне уметности.

Настало на бристолској андерграунд сцени, сатирично дело овог аутора представља комбинацију цртежа и епиграма, понекад прожетих црним хумором, намерно провокативним. На мостовима, зидовима и улицама градова широм света налазе се његови радови који представљају оштар коментар политичке и социјалне ситуације данашњице. Већина графита овог аутора налази се на улицама Бристола и Лондона, па се на основу тога претпоставља да је Бенкси већи део живота провео у овим градовима.

Бенкси не може да зарађује од својих дела нити може да одлучује о њиховој судбини. Зато то други чине уместо њега: аукционари уметничких дела продају куће на којима се налазе његови цртежи препуштајући будућим власницима да одлуче шта ће учинити са њима.

Поклоници његове уметности привучени су пре свега духовитим Бенксијевим порукама, које су усмерене против естаблишмента, капитализма и ратова. Ако се то и не може учинити на основу самог стила, графите чији је аутор Бенкси препознаћете по мотивима пацова, мајмуна, полицајаца, војника и деце који доминирају у његовим приказима савремене стварности.

Са друге стране, улични графити нису једини медиј преко којег Бенкси преноси своју поруку: шаље је и цртајући на животињама, штампајући своју верзију новчаница од 10 фунти, на којима уместо краљичине стоји глава принцезе Дајане, продајући по ЦД радњама лажне дискове музичког првенца Парис Хилтон на којима је снимиио своју обраду њених песама под ироничним насловима, а који су се касније продавали по цени од 750 фунти.⁴²

Џон Фекнер (John Fekner), рођен у Њујорку, изнедрио је, током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века, на стотине радова, стенсила, симбола и икона (које је радио у спреју) који се могу наћи на улицама Њујорка, Шведске, Канаде, Енглеске и Немачке. У скорије време учествовао је на изложбама „Пролећњи улични пројекат“ (2006) и „Уметност на улици“ (2011), у Музеју савремене уметности у Лос Анђелесу.⁴³

Шепард Фери (Shepard Fairey) амерички улични уметник, илустратор и дизајнер, светску славу доживео је 2008. године, током Обамина кампање, урадивши његов рекламни плакат у стенсил

⁴² <http://www.hellycherry.com/2014/01/banksy-umetnost-ili-vandalizam.html>

⁴³ http://en.wikipedia.org/wiki/John_Fekner

техници. Почетком осамдесетих својим је радовима, за разлику од других уметника, украшавао скејтбордове и мајце (а тиме се, отворивши своју фирму, и дан данас бави). Године 2009. излагао је, у Институту за савремену уметност у Бостону, радове од дрвета, метала, стенсиле, стикере (налепнице), слике, колаже итд.⁴⁴

Абав (Above) амерички улични уметник млађе генерације чије се право име не зна. Са радом је почео крајем деведесетих година прошлог века, а познат је по изузетно великим графитима (преко целог зида) у облику стрелица и слова, рађених јарким бојама, којима износи своје социјалне и политичке ставове и поруке... Радио је у преко сто градова у преко шездесет земаља света.⁴⁵

Ц215 је француски улични уметник, који се за разлику од већине својих колега често појављује у јавности (право име му је Christian Guemy). Уличном уметношћу бави се више од двадесет година. Први стенсил веспе направио је у својој соби. Последњих година бави се углавном портретима, по чему је постао познат у свету. Његови радови су технички првокласно урађени, а најчешће користи маргинализоване ликове.

Ц215 је осим по својој изванредној техници познат и по томе што је магистрирао историју уметности и (ко)аутор је неких од најпознатијих књига о уличној уметности (нпр. „Stencil History X“). Узор му је Ернест Пињон, француски уметник, један од пионира уличне уметности. Његови радови могу се наћи свуда у свету (нама најближе место је Беч), али Ц215 ипак највише воли да ради у свом родном граду Витри-сир Сен, који је права галерија његових радова и у Мароку, где често борави.⁴⁶

Долк (право име му је Долк Лундгрен), један је од тренутно најпознатијих светских стенсил уметника. Долази из Бергена, другог највећег града у Норвешкој где ради већ десет година. У свету је постао познат 2005. године по раду „Purru Love“ за који су сви прво мислили да га је урадио Бенкси. Воли да ради стенсиле у великом формату, преко читавих кућа и зграда. Радио је у многим земљама у Европи и наступао је на многим фестивалима уличне уметности.⁴⁷

По посебном хумору и оригиналности (своје радове уклапа у урбану средину) издвајамо француског уличног уметника **Оакоака** (OaKoAk), који је, путујући свуда по свету (Енглеска,

---

⁴⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Shepard_Fairey

⁴⁵ [http://en.wikipedia.org/wiki/Above_\(artist\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Above_(artist))

⁴⁶ <http://www.hellycherry.com/2012/01/c215.html>

⁴⁷ <http://www.hellycherry.com/2011/10/dolk.html>

Италија, Кина, Тајланд, Француска...) „посејао“ прегршт маштовитих, шаљивих, занимљивих радова.⁴⁸

Чланове **Војне** (Voïna; рус. рат) сврставају у уличне перформанс уметнике и, ако и нису најпознатији, сигурно су најдрскији међу њима. Ангажовани су и провокативни, а у складу са именом у сталном су рату са стварима и људима са којима се не слажу, од путиновске Русије до самог капитализма и потрошачког друштва, користећи се притом несвакидашњим, врло ефектним оружјем – шокирањем јавности на некада чак и вулгаран, али увек делотворан начин.⁴⁹

Добитници су награде за културну иновацију 2011. године, коју додељује руско Министарство културе. Награђени рад је цртеж мушког полног органа (дуг 65 метара) на половини покретног моста који се, након подизања, усмерава право ка згради некадашњег КГБ-а и шаље поруку јасне симболике.

Само додељивање награде овим мајсторима скандала пропраћено је у Русији са великим негодовањем⁵⁰, што показује и доказује да је уметност Војне уметност новог времена: уметник више не може да покреће свет из атељеа, већ мора да изађе на улице и запрља руке. Галерије и библиотеке су пред затварањем, а Војна и остали представници уличне уметности схватили су да морају бити агресивни, дрски и безочни ако желе да буду примећени.⁵¹

А како ми стојимо са графитима? Наш град, ваш град?

И у нашој је земљи графит стављен изван закона⁵² (иако су, по том питању, постојале извесне сарадње, ретке додуше, са градовима у нашој земљи, па је тако, својевремено, освануо чувени зид код „Шећеране“ у Београду; органозована је изложба Александра Ђорђевића „Face the Wall/Суочи се са зидом“, 2013. године у Београду⁵³; Дани културне диверзије – Ајде фест 2013, са радионицама које су се, између осталог, бавиле и уличним сликарством⁵⁴; као и „Street Art“ фестивал младих уметника и

⁴⁸ <http://www.oakoak.fr/>

<http://www.wikilinks.fr/oakoak/>

<http://thehive.com/2011/04/19/street-artist-oak-oak-sees-the-world-a-little-differently-than-most-of-us-33-photos/>

⁴⁹ <http://artinrussia.org/the-art-of-war-voïna-and-protest-art/>

⁵⁰

<http://www.theartnewspaper.com/articles/Russian+youth+organisation+presents+ministry+of+culture+with+plywood+phallus/23568>

⁵¹ <http://www.hellycherry.com/2014/07/voïna-heroji-ulice.html>

⁵² <http://www.blic.rs/Vesti/Vojvodina/238298/Stroze-kazne-za-grafite>

⁵³ <http://mikser.rs/vesti/2-breaking-news/166-izlozba-face-the-wall-suoci-se-sa-zidom-aleksandar-djordjevic/>

⁵⁴ <http://www.hellycherry.com/2013/08/zavrzeni-dani-kulturne-diverzije-u.html>

спортиста у Краљеву, исте године⁵⁵ - да споменемо само неке од новијих примера⁵⁶), па се уметници крију и кад раде и кад дају интервјуе пред камерама, скривају своје лице и право име, како не би пали у руке закона.

Упркос томе, уметници су увек спремни на нове акције, а кад смо код њих, не смемо да пропустимо да споменемо сајт <http://www.street.rs/>, чији се покретачи (и њихови сарадници) баве мапирањем београдских графита. Сајт је већ богат садржајем, само се надамо да се акција неће зауставити на Београду. Вредан је помена и други сајт који прати уличну уметност: <http://stihnaasfaltu.rs/>, који доноси интервјуе са уличним уметницима, како нашим, тако и онима из региона, као и сајт Лазара Шестовића: belgrade-stencil.blogspot.com.

Тако су, током октобра 2014, пети пут за редом, одржане графити радионице у оквиру пројекта „Рапресент“, у организацији „Групе Иде“. Пројекат „Рапресент“ реализује се уз финансијску подршку Министарства културе Републике Србије и Секретаријата за културу града Београда, у сарадњи са Градском општином Звездара и Установом културе „Вук Караџић“. Ове године у оквиру радионица осликан је мурал на задњем зиду зграде Симпа у Булевару краља Александра бр. 241.

Током протекле четири године у оквиру графити радионица „Рапресент“ осликани су подземни пролази код „Студентског града“ (2010, 2011. године), тржног центра „Пирамида“ (2012. године) и код тржног центра „Ушће“ (2013. године). Аутори пројекта одлучили су, у међувремену, да изађу из подземних пролаза и улепшају игралиште у једном београдском стамбеном насељу изван централне градске зоне. За ову сврху изабрано је дечије игралиште иза зграде Симпа на Лиону. Компанија „Симпо“ дозволила је да се ослика зид, док су становници месне заједнице „Липов лад“ дали подршку и помоћ током реализације мурала.

Самом осликавању претходиле су припремне едукативно-уметничке радионице током којих су учесници заједнички припремили скице будућег мурала у чему им је помогао старији и афирмисани графити цртач Лортек.

Пројекат „Рапресент“ покренут је у жељи да се обезбеди место за креативно изражавање младих тако што би им се

---

⁵⁵ <http://www.hellycherry.com/2013/08/završen-street-art-festival-mladih.html>

⁵⁶ Остали примери су: <http://konkursiregiona.net/street-art-umetnost-u-javnom-prostoru-30-06-2010/>

<http://www.rtk.co.rs/kultura/item/13383-street-art-u-domu-omladine>

<http://www.streetartfestival.rs/>

<http://www.svet.rs/kultura/za-ljubitelje-urbane-kulture-street-art-vikend-na-dorcolu>

омогућило да учествују у улепшавању запуштених јавних простора. Идеја је била да се кроз активно укључивање графити цртача средњошколског узраста у пројекте улепшавања јавних простора, утиче на развој позитивније слике о овој врсти уметности код грађана, али истовремено и да се подстакне и одговорнији однос младих цртача према средини у којој живе.⁵⁷

Недавно је оформљена и организација „Artist collectors“ која акценат ставља на нове, младе, до сада неафирмисане уметнике из различитих сфера уметности (сликарство, плес, перформанс, дизајн, рукотворине, тетовирање, цртање графита, филм, фотографија, позоришна уметност, књижевно стваралаштво, ликовна уметност, музика), што их чини јединственим на овим просторима.

Циљ организације јесте да око себе окупи уметнике различитих сфера и омогући им да изложе своје радове и да се заинтересованој публици представе у најбољем могућем светлу. Активно раде на оживљавању београдске уметничке сцене, организовањем изложби, концерата, фестивала, журки, ревија и различитих видова јавних наступа.⁵⁸

Графити, стенсили и стикери освајају све већи простор, како у нашим градовима, тако и у градовима широм света. Али нису улице једини простори које уметници освајају. Њихови смели радови могу се данас наћи и на тротоару, контејнеру, семафору (Београд), на олуцима и саобраћајним знацима (Венеција), колима, оградама (еко графити), жицама (шуфити), али полако освајају и унутрашњи простор („Леила“, продавница грамофонских плоча, књига и уметничких предмета у Београду, Геодетска школа у Београду).⁵⁹

Све су запаженији радови многих наших уличних уметника, који се потписују као: Super Timor⁶⁰, Lortek⁶¹, Loki, Ink, TKV, Rage, PУC, Brada, Piros, Boler... Неке од њих смо објавили на страницама нашег електронског часописа Helly Cherry, о неким од њих смо писали⁶², неки су познати, неки ће то тек да постану (а можда сте неки од њих баш ви)...

⁵⁷ <http://www.hellycherry.com/2014/10/represent-grafiti-mural-na-lionu.html>

⁵⁸ <http://www.hellycherry.com/2014/12/artist-collectros-veza-izmau.html>

https://www.facebook.com/pages/Artist-Collectors/318762401642832?ref=aymt_homepage_panel

⁵⁹ <http://www.hellycherry.com/2013/12/leila-prodavnica-ploca-i-knjiga-jedna.html>
<http://geodetska.edu.rs/>

⁶⁰ <https://www.flickr.com/tfestival.rs/>

⁶¹ <http://lortek.tumblr.com/>

⁶² <http://www.hellycherry.com/2014/03/mr-fokus-stories-from-streets.html>

<http://www.hellycherry.com/2013/12/leila-prodavnica-ploca-i-knjiga-jedna.html>

Сваки од ових аутора негује свој сопствени, лако препознатљив стил.⁶³ По томе се разликују од осталих, друштвено прихватљивих, уметника - другачији су, пре бисмо рекли да су своји, те да су отуд другачији. Свако до њих труди се да унесе дах свежине у мемљиве зидове, увије у ново рухо старе зграде, пробуди у нама старе, заборављене снове...

Супер Тимор (Super Timor) свој први графит насликао је када је имао 12 година (1998). Преко десет година се бави уличном уметношћу, од тога се најмање пет бави тетоважом. Ради инспирисан нашом, словенском, митологијом, али одбија да црта ђаволе или било какве друге сатанистичке симболе. Сматра да сваки графит, свака тетоважа, треба да има неко значење - у супротном је бесмислена.⁶⁴

АиР (AiR - Аутоматизација и Роботика) већ неколико година ради, за сада само стенсиле, на београдским улицама. Пре него што се осамосталио, радио је са екипом званом 352. Његови радови одраз су свакодневног живота, али је видан и утицај стрипа и филмова. На његове радове велики утицај имала је и ТКВ, у смислу мотивације за рад и идеја. Још увек ради на дефиницији свог стила - ради стенсиле кроз флеке - тј. избегава линије.⁶⁵

БУГ (BUG - Belgrade Underground Geeks) као таг може се видети по београдским улицама. Више воле да, технички добар рад, поставе на неку интересантну локацију него да их има свуда по граду. Зато можда и немају прави и заслужени публицитет. БУГ тим ради сам, увек у илегалу, а под великим су утицајем Банксија. Теме њихових радова крећу се од музике, књижевности, спорта, до филмова и серија.⁶⁶

Инк (Ink), професор, скејтер, музичар, један је од новијих стенсил уметника у Србији. Црта по београдским фасадама, због чега путује чак из Крагујевца, где тренутно живи. Скоро сваке

<http://www.hellycherry.com/2011/10/air-automatizacija-i-robotika.html>

<http://www.hellycherry.com/2012/04/streetdog.html>

<http://www.hellycherry.com/2012/06/beogradska-umetnica-iva-nka.html>

<http://www.hellycherry.com/2012/12/street-art-ocima-mojih-prijatelja-nevena.html>

<http://www.hellycherry.com/2011/12/ujdi.html>

Поједини текстови скинути су са блога Лазара Шестовића: belgrade-stencil.blogspot.com, који је посвећен мапирању уличне уметности у Београду.

⁶³ <http://www.street.rs/>

<http://urbanroots.ru/archives/5253>

<https://sr-rs.facebook.com/Bg.Street.Art.History>

⁶⁴ <http://akaberlin.com/timorsuper>

<http://beforeafter.rs/life/super-timor/>

⁶⁵ <http://www.hellycherry.com/2011/10/air-automatizacija-i-robotika.html>

⁶⁶ <http://www.hellycherry.com/2012/05/belgrade-underground-geeks.html>

недеље уради нови стенсил. За разлику од других уличних уметника, који се после неког времена фокусирају на технички сложеније радове, Инк воли да ради и стенсиле који су у техничком смислу једноставни, тј. урађени само у једној боји, а воли да ради и стенсиле малих формата. У последње време, међутим, ради све веће формате и користи више боја. Један од његових омиљених уметника је Ц215.⁶⁷

Ива Нка (Iva Nka) име је које се последњих година везује за добре стенсиле у Београду. Њени радови су интересантна комбинација стенсила и графита. У почетку је желела да искаже свој став о друштву у којем живимо, неправедном систему који води ка људској отуђености, али је убрзо одустала од тог приступа и почела са цртањем портрета: песника, пријатеља, људи које воли, па на крају и аутопортрета. Портрету често придружује „страно тело“ – углавном је то птица, биљка, неки предмет који израста из тела, и на тај начин покушава да исприча неку причу, представи проблем, питање или идеју.⁶⁸

Лортек (Lortek), Београђанин, уличном уметношћу бави се више од четврт века (од 1998. године). Члан је интернационалне екипе УСР (постоји од 1992), а 2006. оснива МофоС – у свету најпознатију екипу из Србије (чине је Супер Тимор, ТКВ, Собекци, Сито, Брик). Учествовао је на многим међународним фестивалима и групним изложбама. Прву самосталну изложбу имао је 2009. године у галерији Факултета за медије и комуникацију Сингидунум. Отворио је прву графити радњу и покренуо прву школу графита у Србији. Држи предавања и радионице са освртом на историјат феномена, од пећине Ласко, преко храмова у Индији, до Филадельфије, Лос Анђелеса, Сао Паола и Окланда на Новом Зеланду.⁶⁹

Мр Фокус (Mr Fokus, право име Иван Андријашевић), иако рођен у Зајечару, у Чикагу је провео добар део свог живота. Вратио се у Зајечар и ту одлучио да живи и ствара. Поред графита, Мр Фокус се успешно бави и продукцијом, на шта указују наступи широм Европе и бивше СФРЈ. Његови графити су препознатљиви и сваки носи своју причу, причу градске деце - како сам воли да каже.⁷⁰

Улични пас (Streetdog) један је од новијих београдских уличних уметника. Бави се стенселима већ неколико година. Почео је да црта по београдским фасадама пошто је, пред крај

⁶⁷ <http://www.hellycherry.com/2012/02/ink.html>

⁶⁸ <http://www.hellycherry.com/2012/06/beogradska-umetnica-iva-nka.html>

⁶⁹ <http://www.guaranaweb.com/streetart/>

⁷⁰ <http://www.hellycherry.com/2014/03/mr-fokus-stories-from-streets.html>

средње школе, завршио радионицу „Изрази се цртежом“ која се одржавала у СКЦ-у. Воли интеракцију са пролазницима који га гледају док ради и који углавном имају разумевања и добре коментаре.⁷¹

ТКВ (TKV) млада уметница која практично дефинише домаћи стенсил и уличну сцену Београда. Почела је да ствара са петнаест-шеснаест година, направивши свој први стенсил Амелије Пулен. Све види кроз шаблоне, како сама тврди, и деведесет посто свог времена и енергије „троши“ на уличну уметност. Бави се и фотографијом, муралима, студира комуникологију, ради и по другим градовима и државама... Године 2011. имала је самосталну изложбу у Пароброду.⁷²

Ујди (Ujdi) је још једна млада Београђанка која се заљубила у уличну уметност и која нам својим радовима улепшава често најгрозније делове града. Иако је прилично млада и студира филологију, њена права љубав су стенсили и већ је постала један од најбитнијих уметника у овој области у граду.

Стенсилима се бави већ неколико година и као и многи други уметници почела је са графитима (када се потписивала као „Лирика“). Зависна је, по сопственом тврђењу, од уличне уметности. На њен рад утицали су Енди Ворхол и Салвадор Дали, али прати и цени радове других уличних уметника из Београда и сматра да је наша „шаблон сцена“ данас доста боља у односу на време пре четири године, када је почињала.⁷³

Посао фотографисања графита није ни мало лак. Може да се слика само по лепом времену (изузетци увек постоје) и преко дана – због немаштине нисмо баш у прилици да купимо ни полупрофесионални, а камоли професионални фотоапарат, што је права штета, јер су неки графити, попут фантома, видљиви само ноћу – када радње не раде и када су заштитне металне „гриље“ на њима спуштене.

Са друге стране, не може се обићи цео град и сликати сваки графит, са треће стране не заслужује баш сваки графит да буде фотографисан – трудили смо се да оне ласцивне и опсцене не забележимо, али смо свесни чињенице да су нам неки са не баш тако пристојним порукама ипак „промакли“, односно увукли се на странице ове књиге.

---

⁷¹ <http://www.hellycherry.com/2012/04/streetdog.html>

⁷² <http://www.hellycherry.com/2011/09/tkv.html>

<http://www.hellycherry.com/2011/06/tkv-izlozba-u-parobrodu.html>

⁷³ <http://www.hellycherry.com/2011/12/ujdi.html>

Са четврте стране, млади су неуморни и нови графити само израњају на светлост дана, једни преко других, други преко трећих, тако да смо неке локације обилазили и по више пута, не бисмо ли сликали све графите вредне сликања. Али, тако и треба да буде. Ово је улична уметност и као таква, стално треба да се развија и мења, а не да се ставља ван закона.⁷⁴

Како бисмо променили начин размишљања многих од нас који занемарују ову, све присутнију, (уличну) грану уметности, одлучили смо се да објавимо књигу графита који се могу видети на улицама нашег (али и других) град(ов)а у земљи и свету. Радови су одабирани по квалитету (и по необичности места на којима се налазе), по скромној (пр)оцени *Уличног ходача* који их је и фотографисао и приредио за ово, прво такво код нас, издање (али и одабрао фотографије других, по „занимању“ и укусу сличних уличних ходача), али надамо се не и последње, јер како каже наш пријатељ и колега Бранислав Мишић: „Лик Владимира Путина неко је исцртао у великом броју примерака. Онда су неки други ту интервенисали, често врло духовито. После су неки трећи то фотографисали, па ће понешто од тога и да пошаљу неким четвртима, који припремају књигу.“

Тамара Лујак

---

⁷⁴ Најновија одлука наше владе је да ће се кажњавати они на чијим се кућама буду нашли графити, а не они који су их тамо „ставили“. Недавно је усвојена и допуна овог закона, по којој ће они који графитима унуштавају фасаде и буду ухваћени на делу, бити кажњени са пет до двадесет хиљада динара или друштвено корисним радом. Такође се размишља о 30 потенцијалних локација које би улични уметници, домаћи и страни, могли, уз потпуну слободу, да осликају. Оваква врста сарадње са властима планирана је по угледу на европске градове, Берлин и Амстердам.

ИСТОРИЈСКИ (ФОТО) ПРЕГЛЕД ГРАФИТА

Ласко пећина

Сигирија, Шри Ланка

Помпеја

Алексаменос графит, Рим, најранији приказ Исуса

Антички графити, Јерусалим

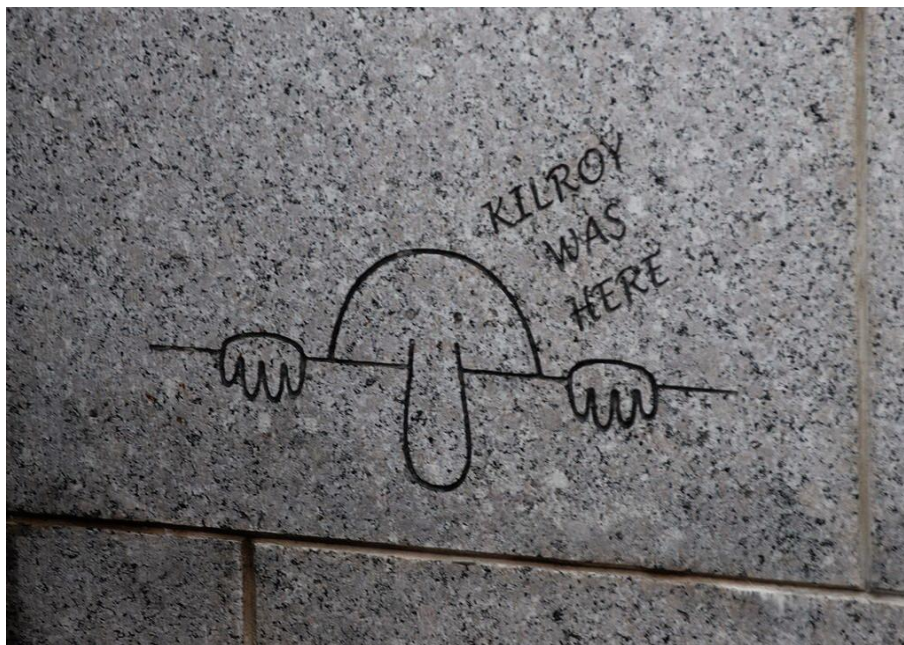
Крсташки графити

Италијански војник ствара тропски графит, 1943-44.

Совјетски графити у разрушеном Берлину

Споменик настрадалима у II светском рату, Вашингтон

ГРАФИТИ, СТЕНСИЛИ, СТИКЕРИ

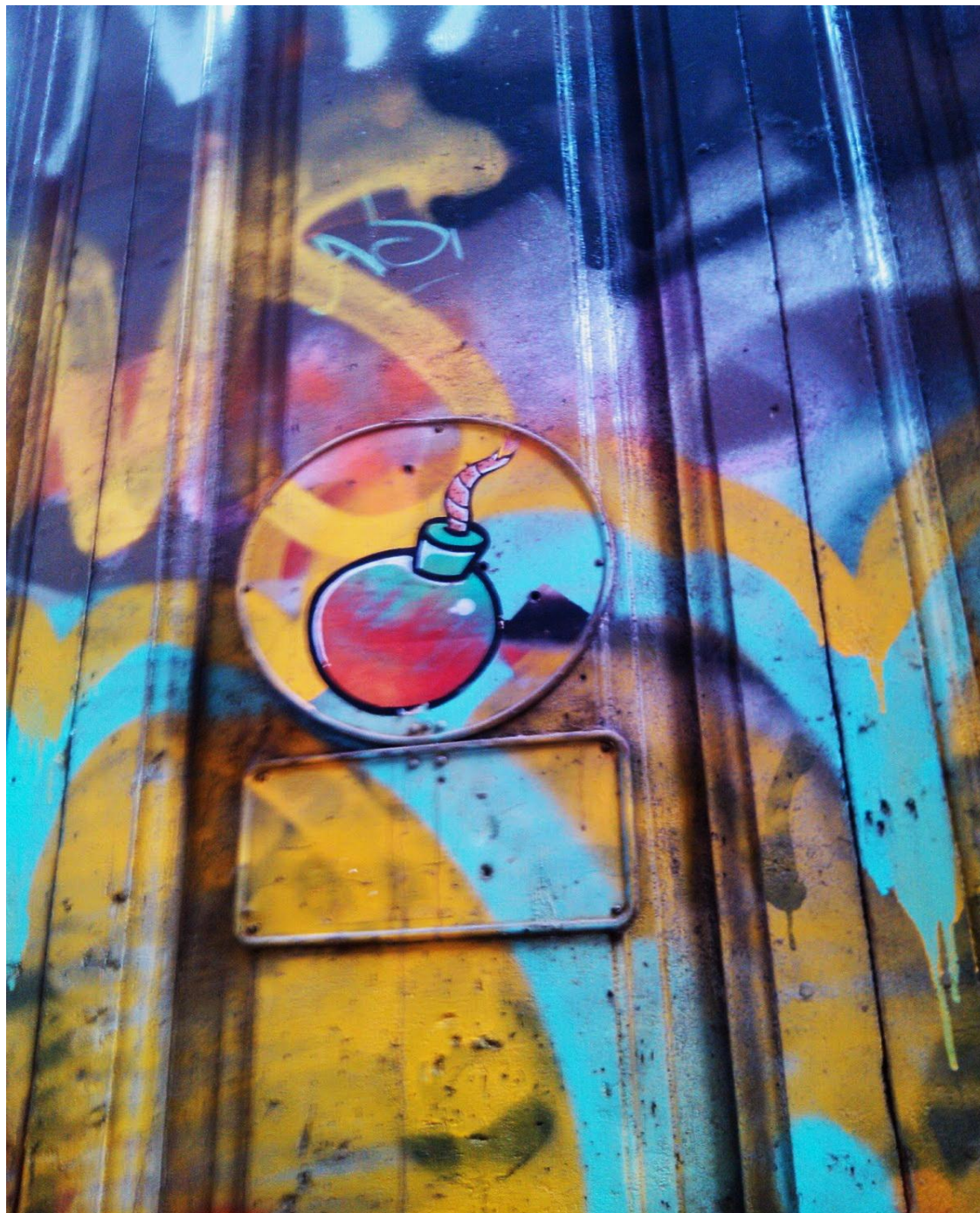
Градови

Амстердам

Барселона

Београд

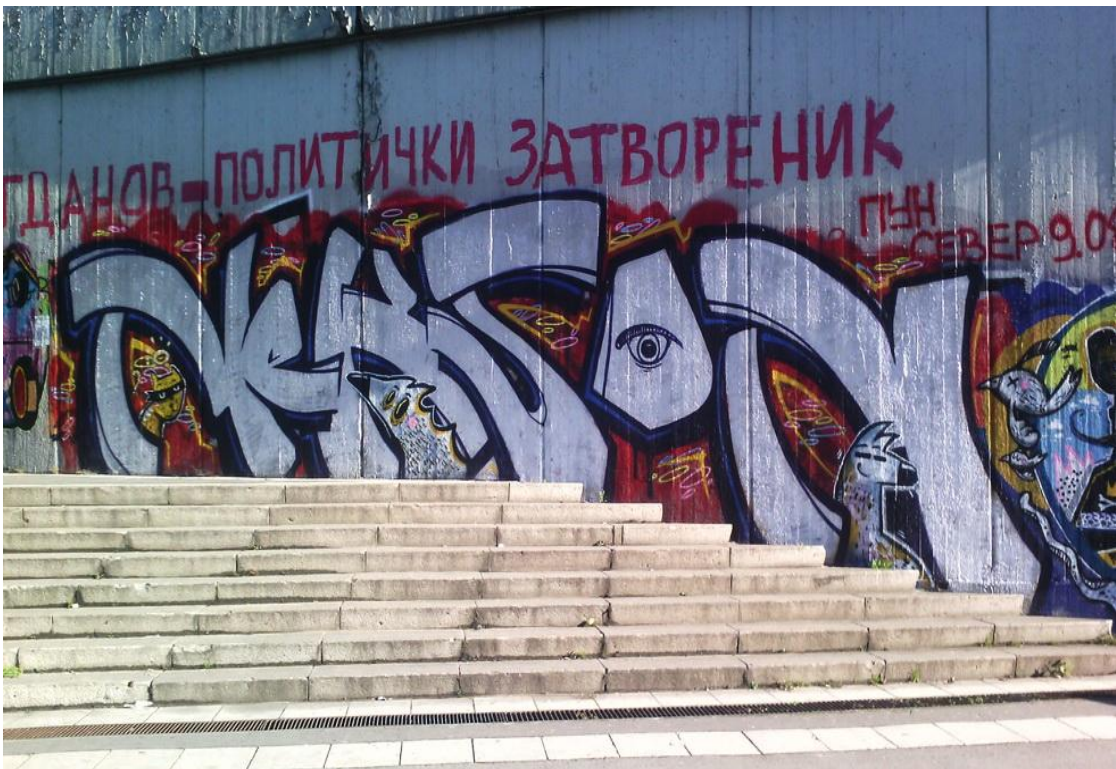
Ада, Фото ТЛ

АТШ, Фото ТЛ

Аутокоманда, Фото ТЛ

Аутокоманда, Фото ТЛ

Баба Вишњина, Фото ТЛ

Баба Вишњина, Фото ТЛ

Баба Вишњина, Фото ТЛ

Бежанијска коса, Фото Драган Павловић

Бежанијска коса, Фото Драган Павловић

Бежанијска коса, Фото Драган Павловић

Безистан, Фото ТЛ

Браће Крсмановић, Фото ТЛ

Браће Крсмановић, Фото ТЛ

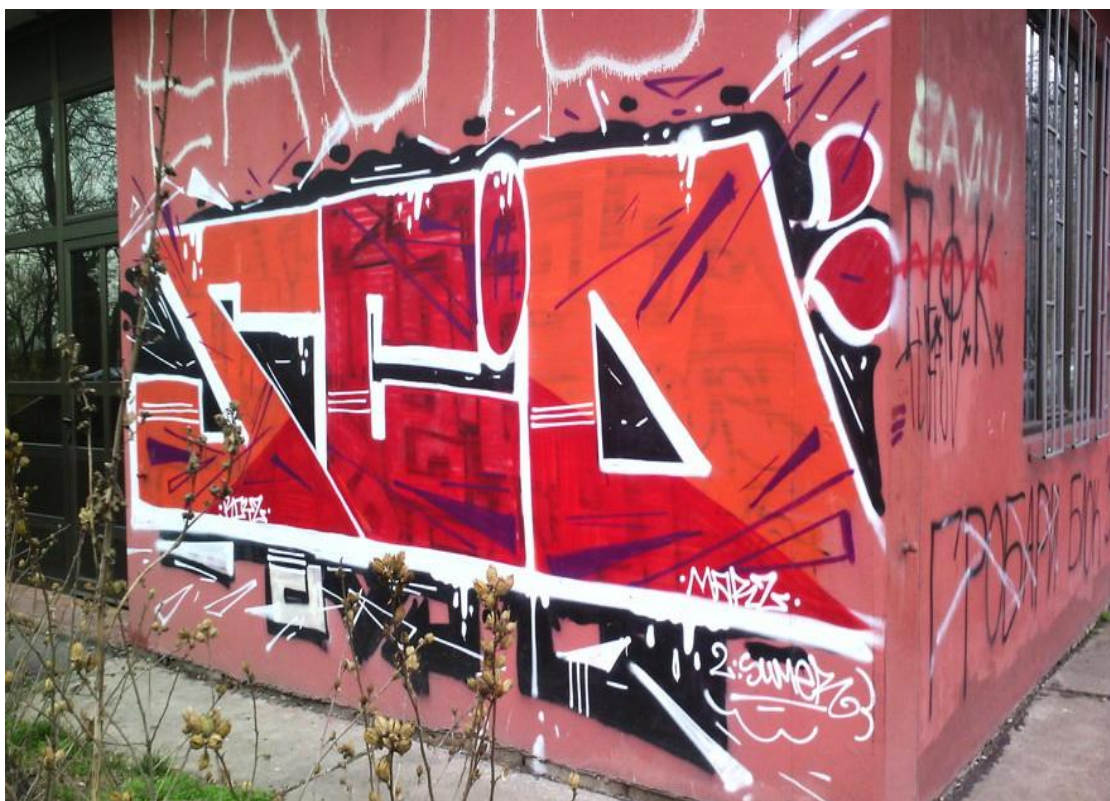
Браће Крсмановић, Фото ТЛ

Бранков мост, Фото ГЛ

Бранков мост, Фото ГЛ

Булевар Арсенија Чарнојевића, Фото ТЛ

Булевар краља Александра, Фото ТЛ

Булевар краља Александра, Фото ТЛ

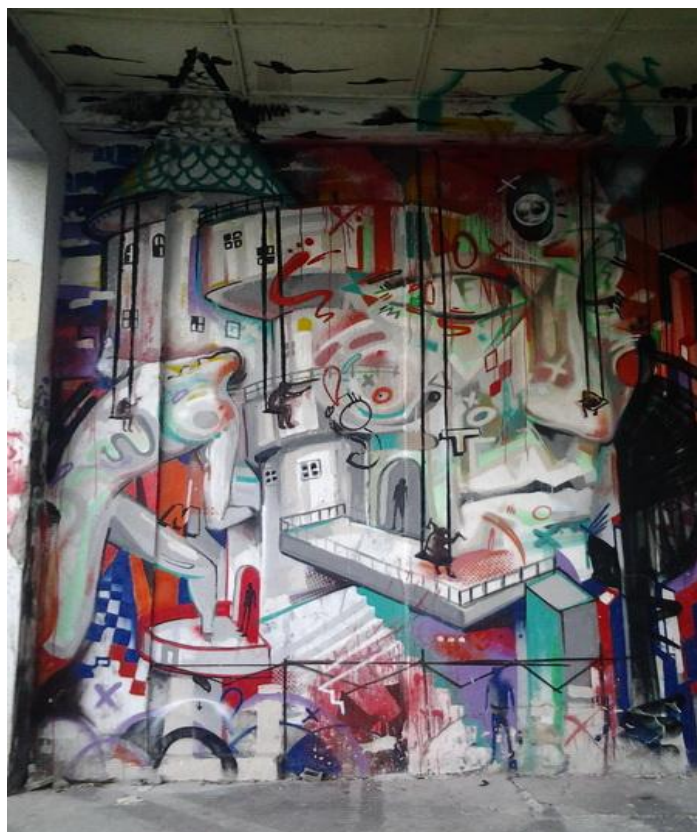
Вардарска, Кафе „Прва дама“, Фото ТЛ

Високог Стевана, Фото ТЛ

Даничарева, Фото ТЛ

Душановац, Фото ТЛ

Ђорѓа Вајферта, Фото ТЛ

Јужни булевар, Фото ТЛ

Јужни булевар, Фото ТЛ

Каленићева пијаца, Фото ТЛ

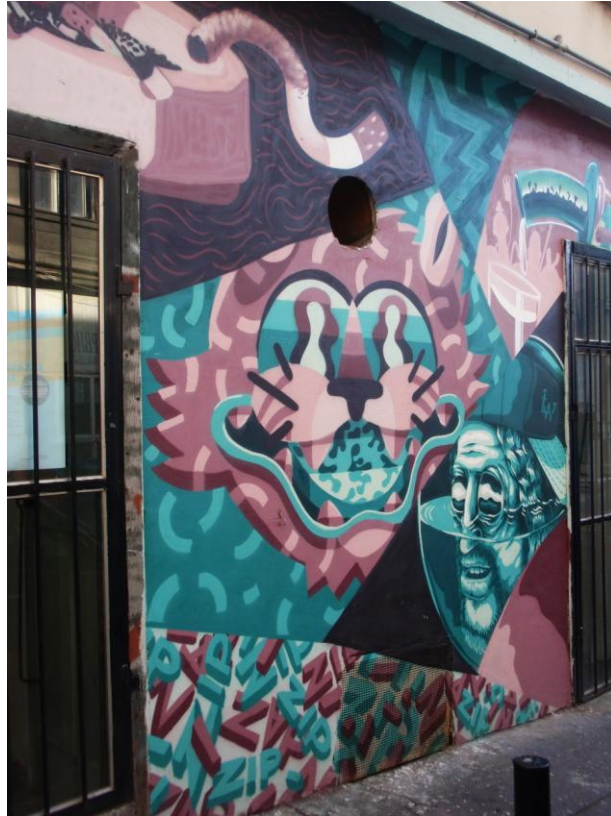
Карађорђева, Фото ТЛ

Караџорџева, Фото ТЛ

Караџорџева, Фото ТЛ

Краљевића Марка, Фото ТЛ

Краљевића Марка, Фото ТЛ

Краљевића Марка, Фото ТЛ

Краљевића Марка, Фото ТЛ

Крушевачка, Фото ТЛ

Максима Горког, Фото ТЛ

Фото Миланче Марковић

Фото Миланче Марковић

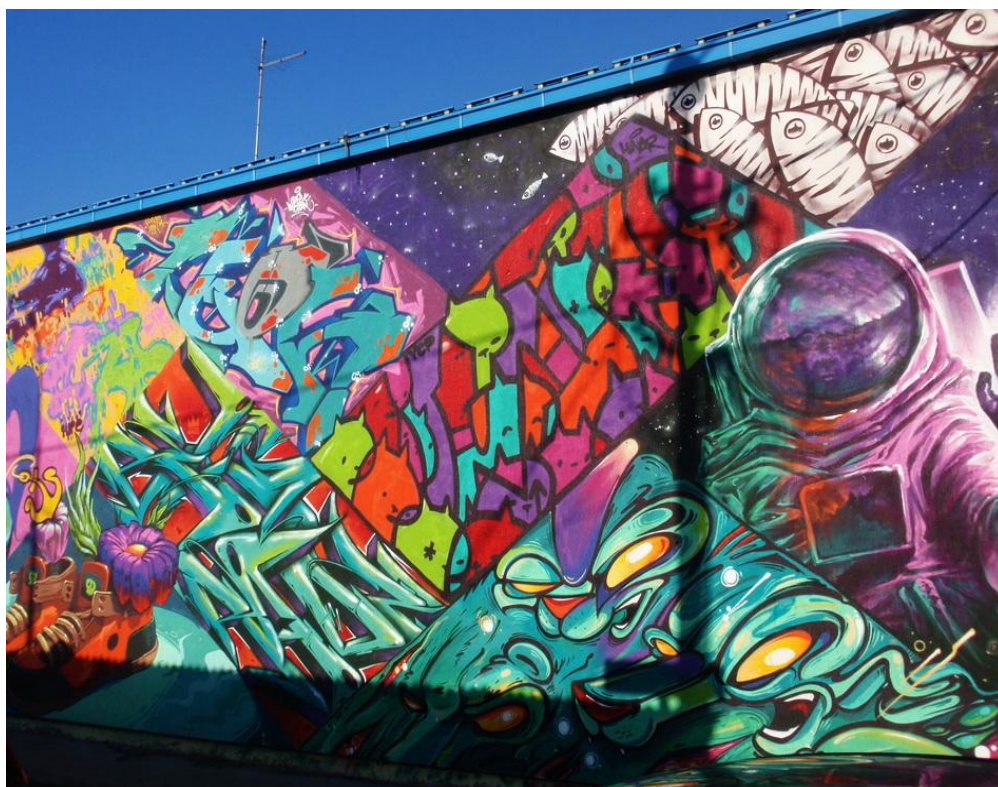
Мостарска, Фото ТЛ

Мостарска, Фото ТЛ

Мостарска, Фото ТЛ

Мостарска, Фото ТЛ

Мостарска петља, Фото ТЛ

Мостарска петља, Фото ТЛ

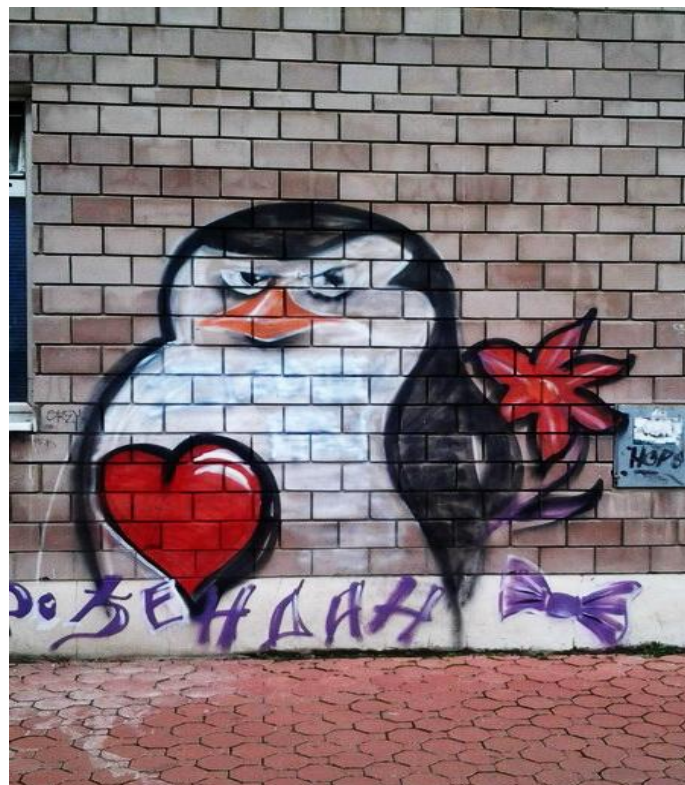
Мостарска петља, Фото ТЛ

Мостарска петља, Фото ТЛ

Фото Невен Новак

Нови Београд, Арена, Фото ГЛ

Његошева, Фото ТЛ

Палилула, ЖТШ, Фото ТЛ

Проте Матеје, Фото ТЛ

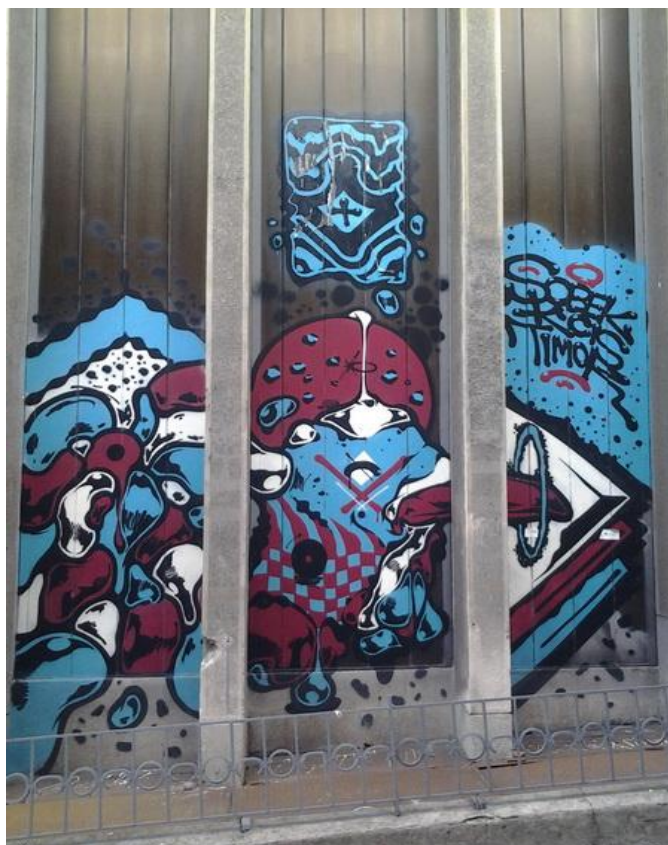
Радничка, Фото ТЛ

Травничка, Фото ТЛ

Травничка, Фото ТЛ

Улична галерија, Фото ТЛ

Улична галерија, Фото ТЛ

Устаничка, Фото ТЛ

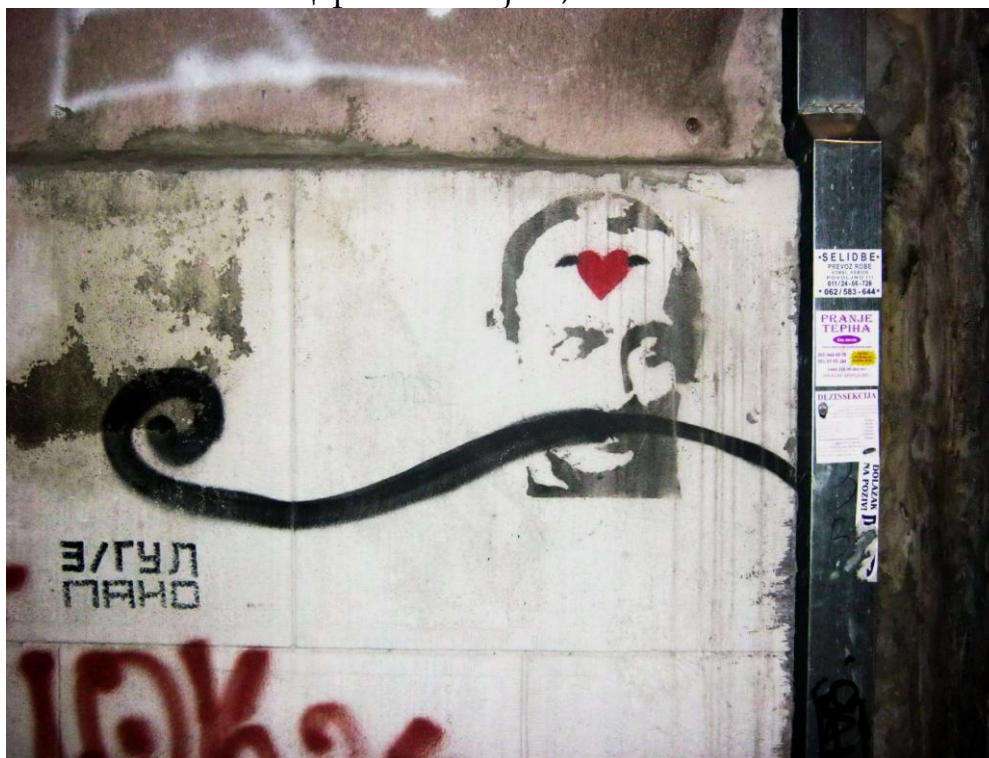
Херцеговачка, Фото ТЛ

Хиландарска, Фото Бранислав Мишић

Цара Николаја II, Фото ТЛ

Центар града, Фото Бранислав Мишић

Центар града, Фото Бранислав Мишић

Центар града, Фото ТЛ

Центар града, Безистан, Фото ТЛ

Центар града, Филозофски факултет, Фото ТЛ

Центар града, Фото ТЛ

Центар града, Фото ТЛ

Центар града, Макензијева, Фото ТЛ

Центар града, Фото ТЛ

Црвени крст, Фото ТЛ

Чукаричка падина, Фото ТЛ

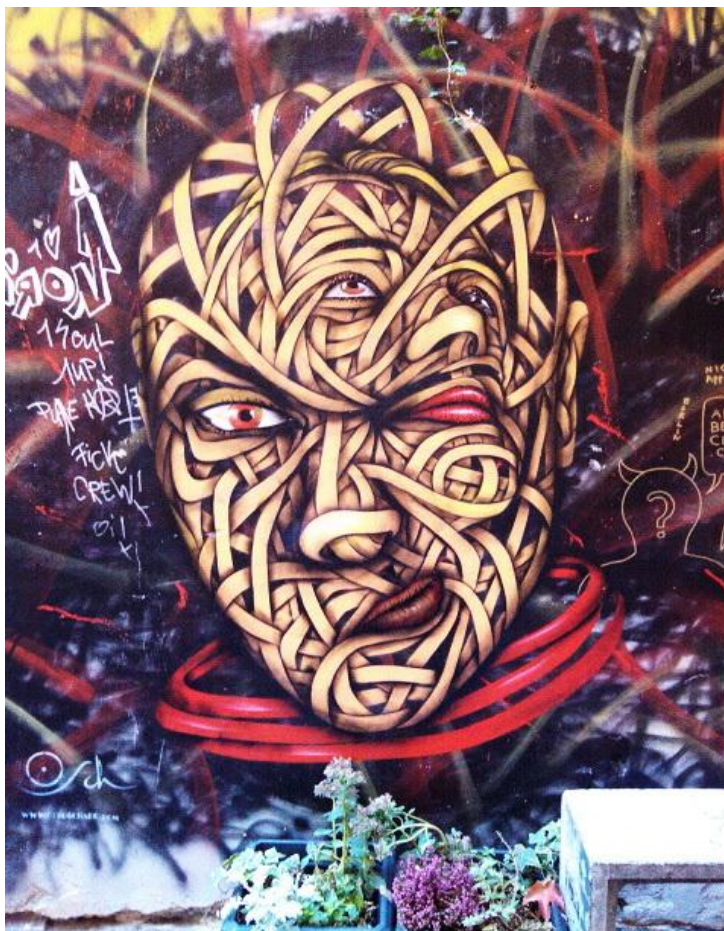
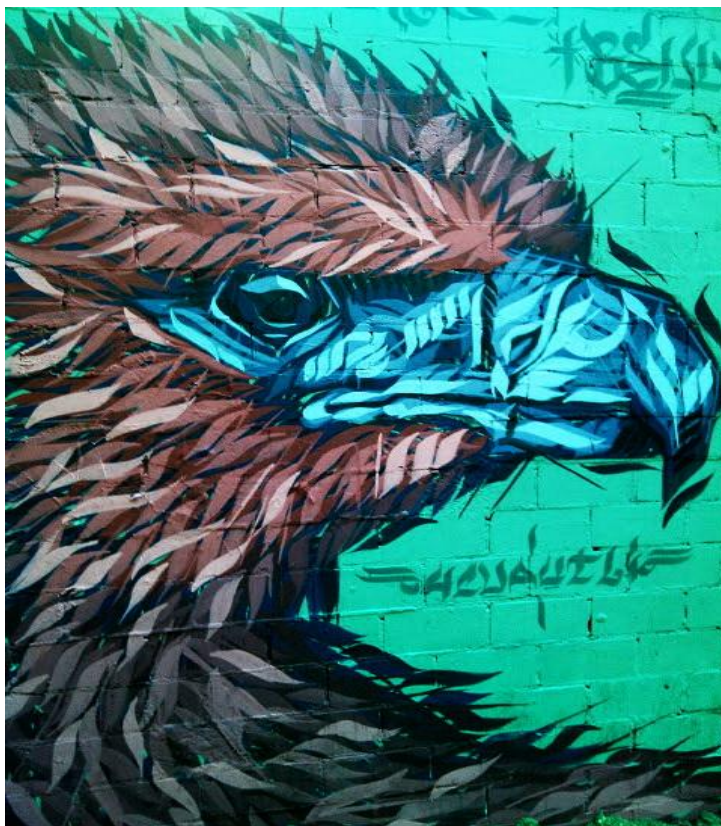
Шуматовачка, Фото ТЛ

Шуматовачка, Фото ТЛ

Берлин

Брисел

Венеција

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Вильнус и Рига

Фото Лазар Шестовић

Фото Лазар Шестовић

Грчка

Атина

Фото ТЛ

Епидaurus

Фото ТЛ

Парга

Фото ТЛ

Спецес

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Дубровник

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Φοτο ΤΠ

Φοτο ΤΠ

Фото ТЛ

Зазреб

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Фото ТЛ

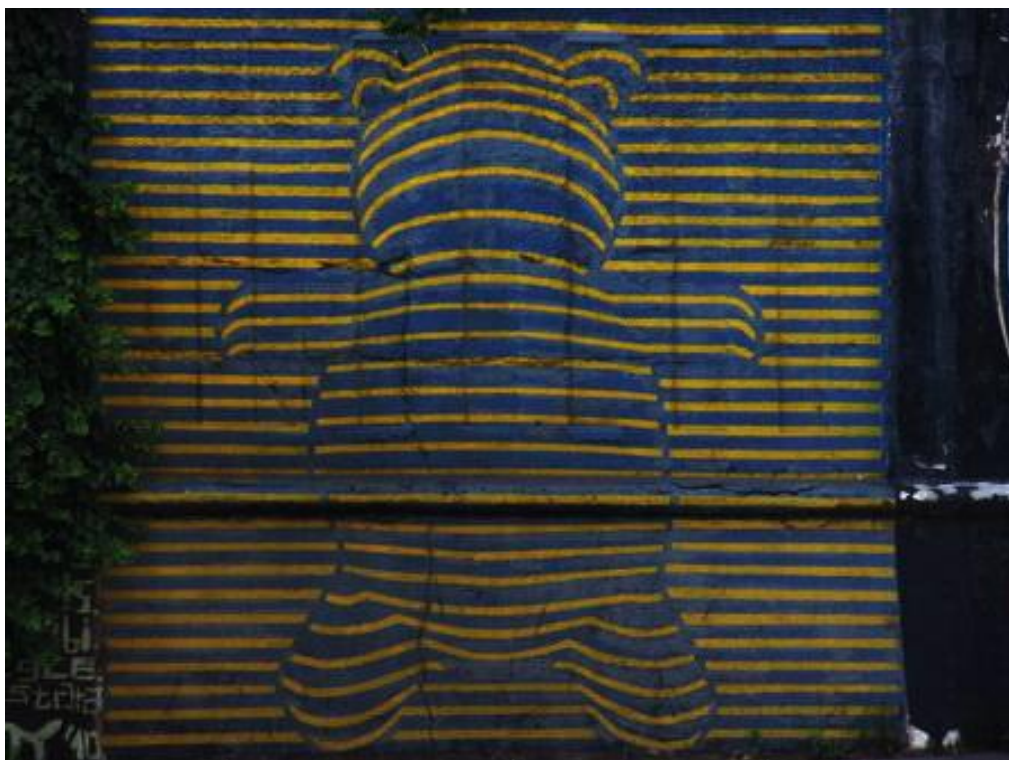

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Зајечар

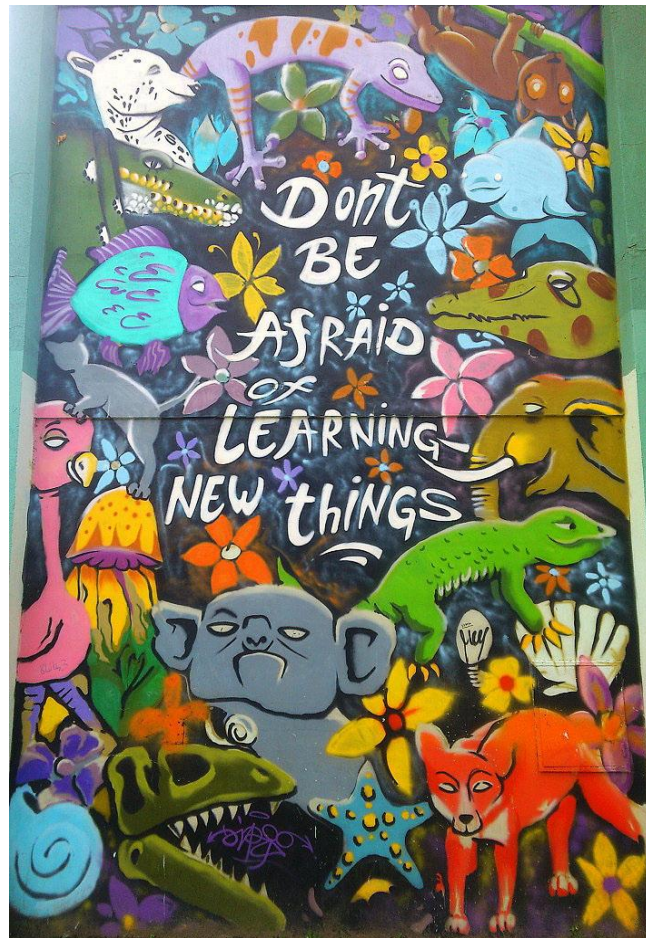
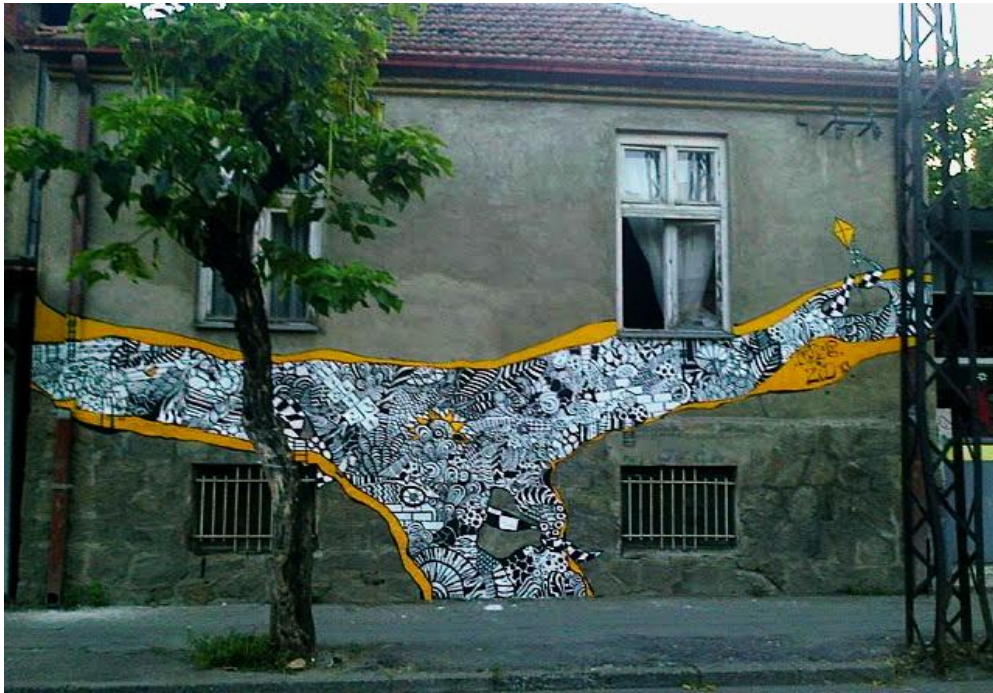
Крагујевац

Краљево

Крышовау

Лисабон

Нови Сад

Фото Љубица Девид

Фото Љубица Девид

Њујорк

Париз

Сарајево

Фото ТЛ

Фото ТЛ

ЕКО графити

Креирање ЕКО графита

ЕКО графити

Графити као тетоваже

Графити у негативу

И графити путују – Графити на возовима

Код нас

Фото ТЛ

Фото ТЛ

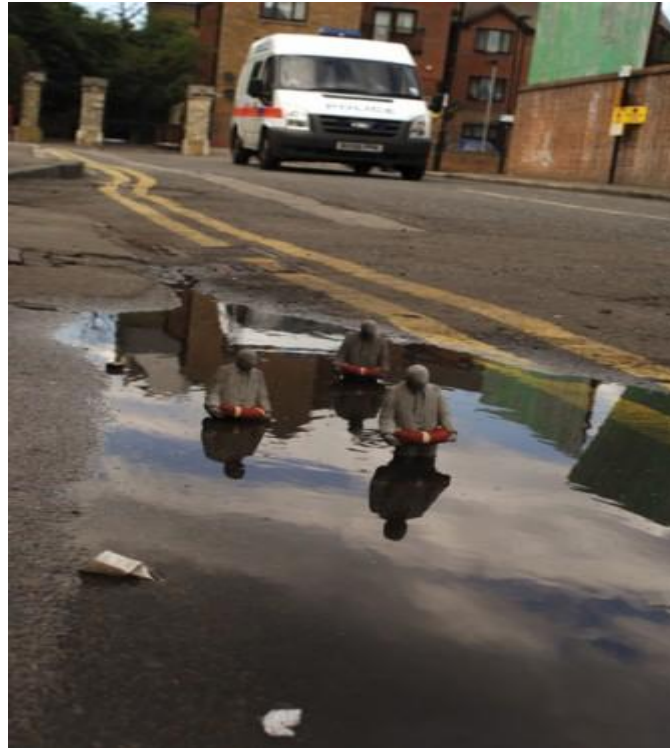
У светы

Улична уметност: Минијатура

Исак Кордел

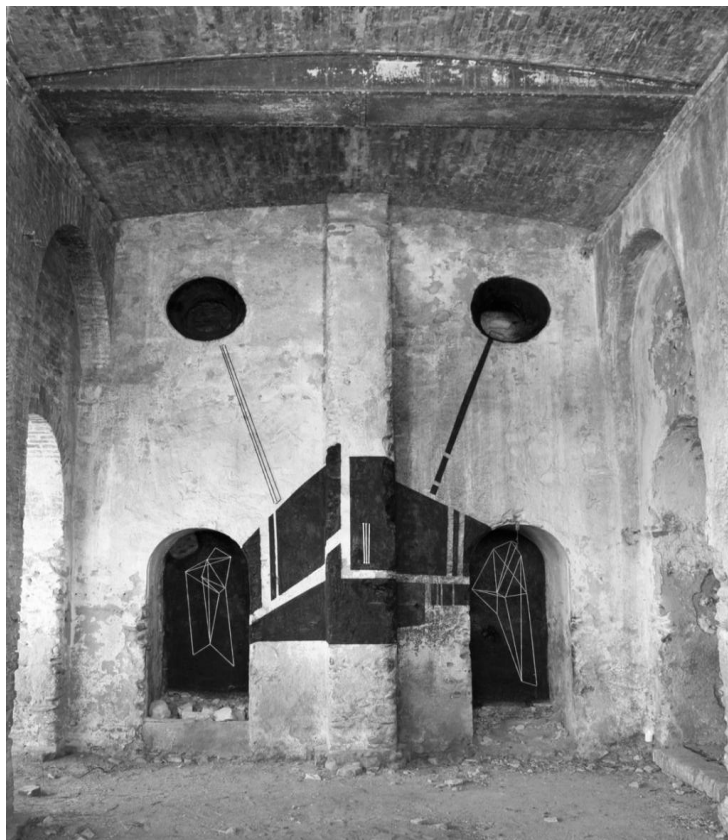

Слинкачу

Плетени графити

Водени графити

3D улична уметност

Загреб

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Сарајево

У светы

Улична уметност инспирисана књигама и читањем

Фантастика у уличној уметности

Код нас

Фото ТЛ

Фото ТЛ

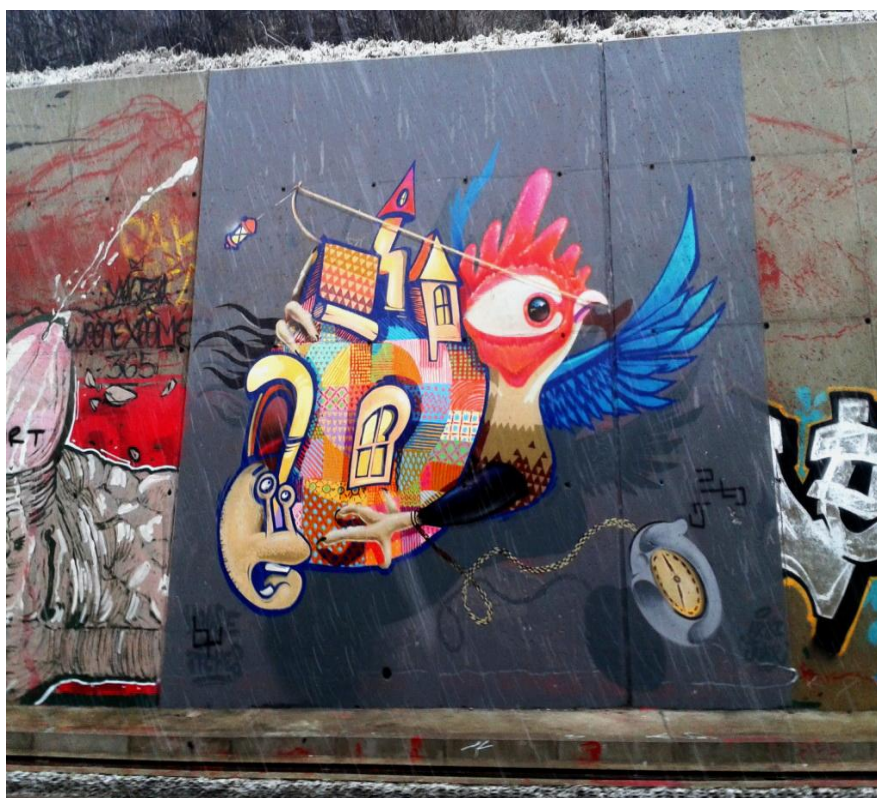
Φoto TΛ

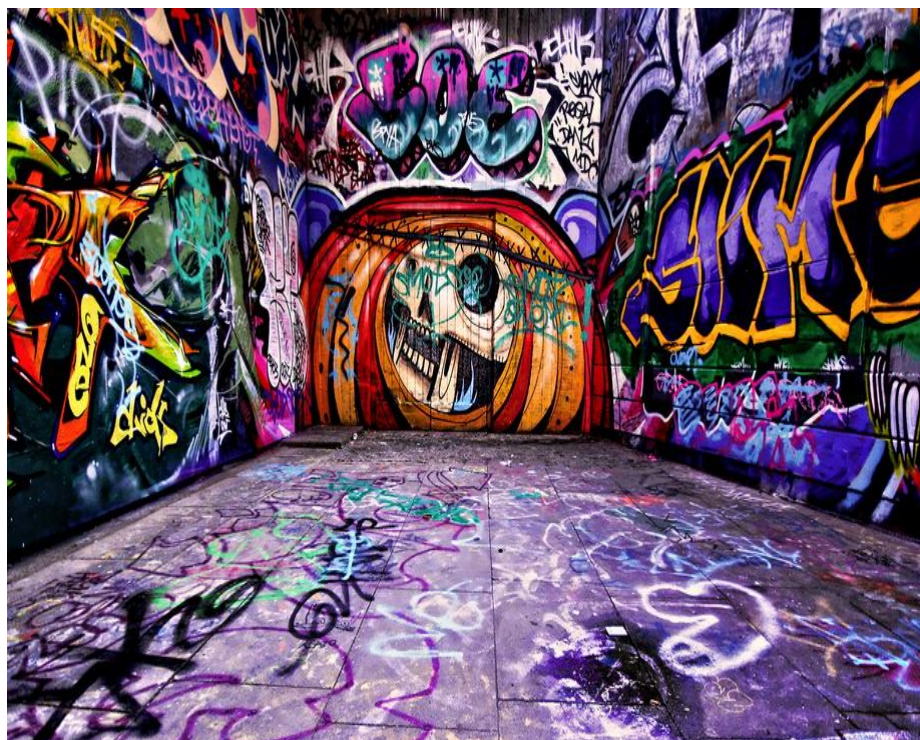
Φoto TΛ

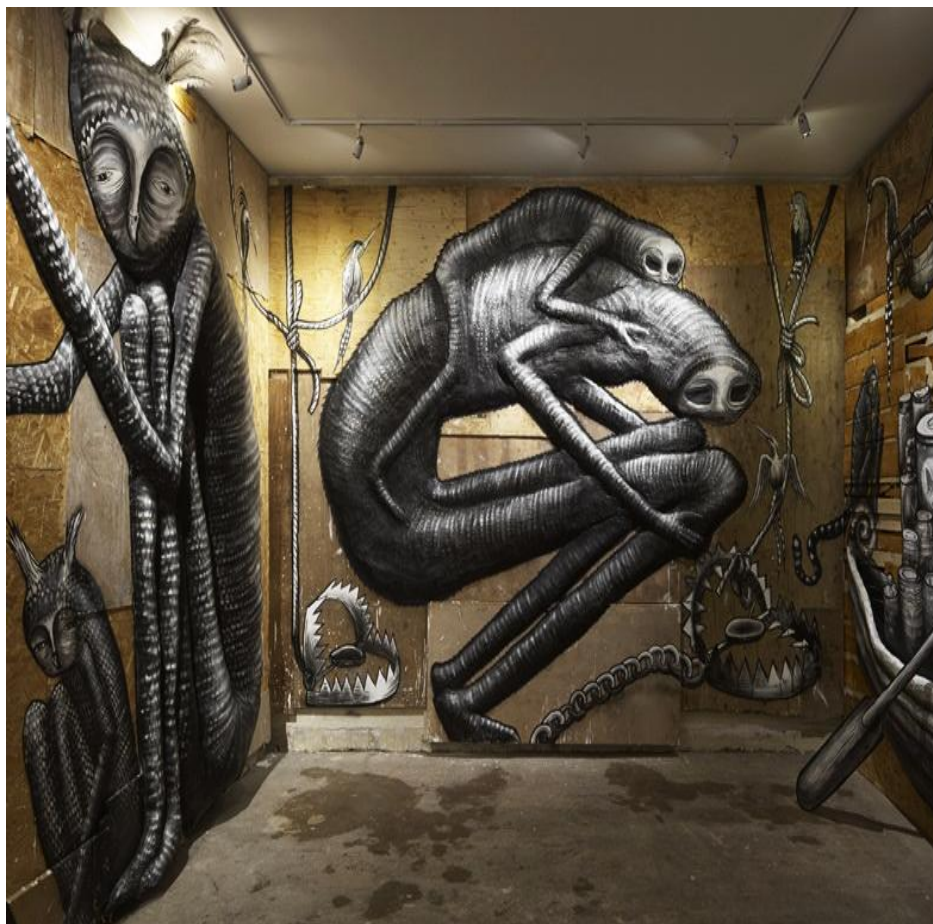

Фото ТЛ

У свету

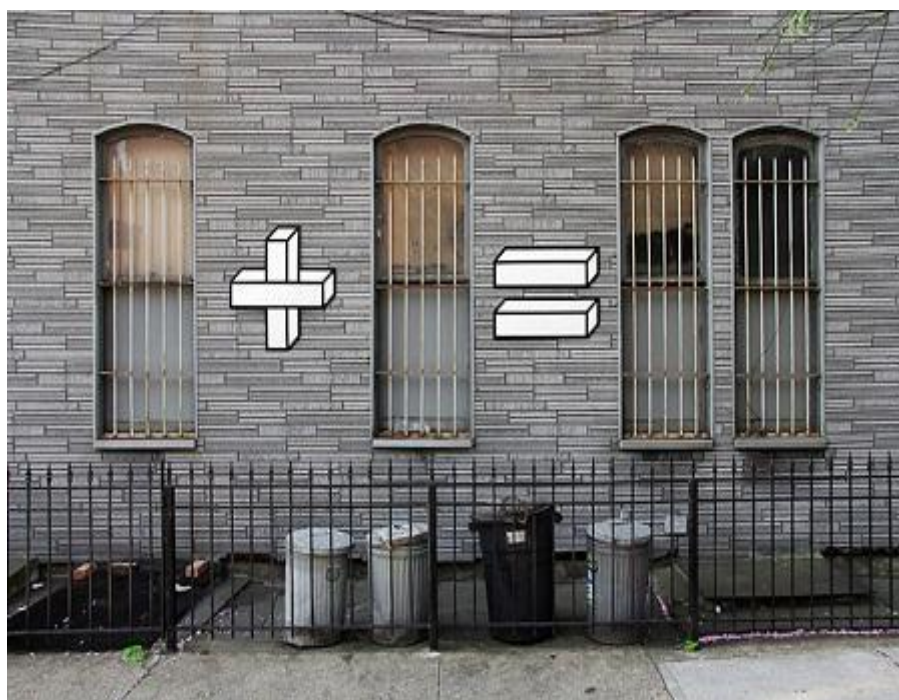

Шальиви графити

Шарена страна улице

Шарена страна света – улична уметност у градовима широм света

Шарена страна Србије – улична уметност у градовима широм Србије

Фото ТЛ

Шарм унутрашњег простора

Геодетска школа

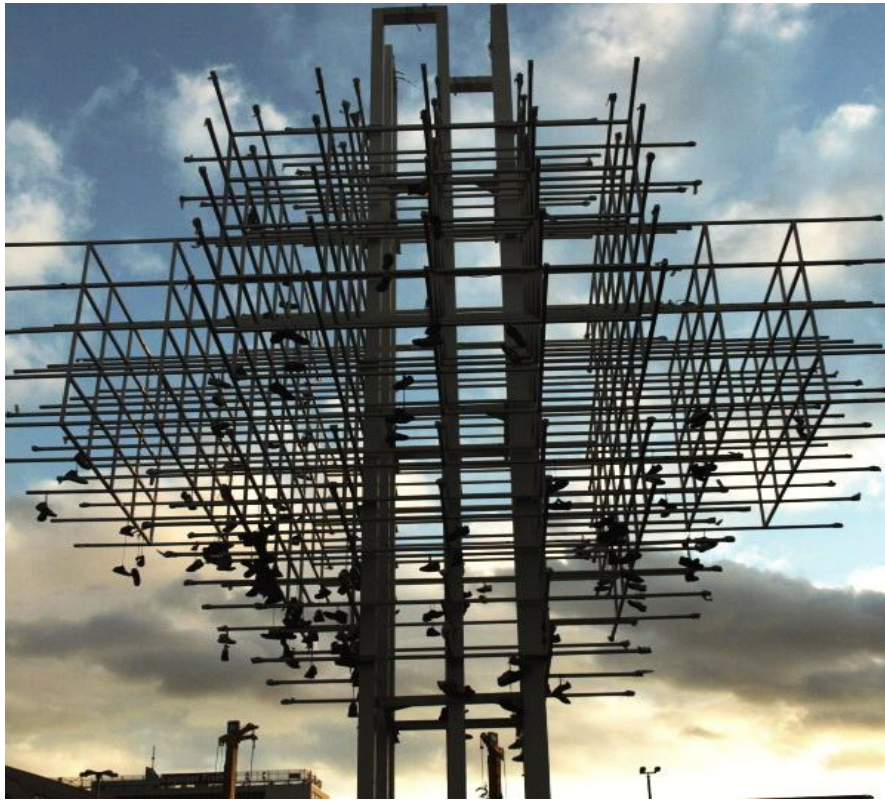
Фото ТЛ

Леила

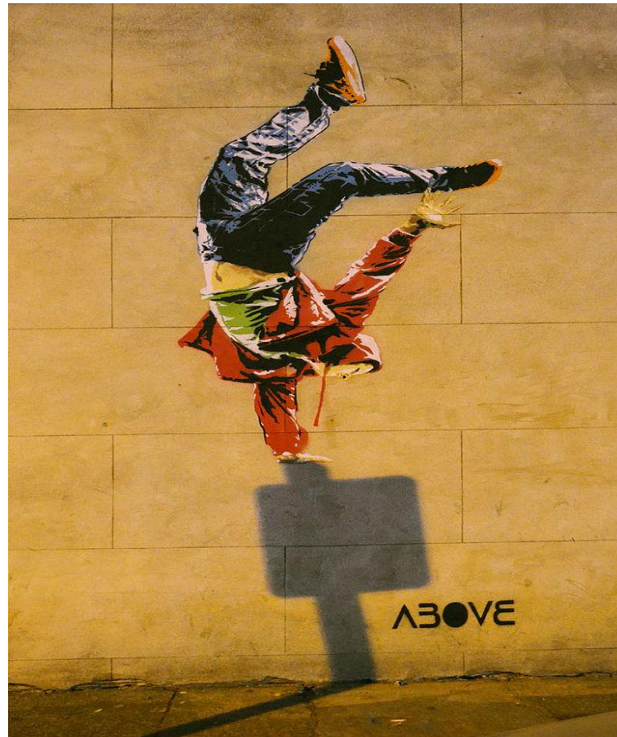
Шуфити (Shoefiti)

УМЕТНИЦИ

Страни

Абав (Above)

Бенкси (Banksy)

Блек ле Рат (Blek le Rat)

Војна (Voina)

Долк (Dolk)

Οακοακ (OaKoAk)

И215 (C215)

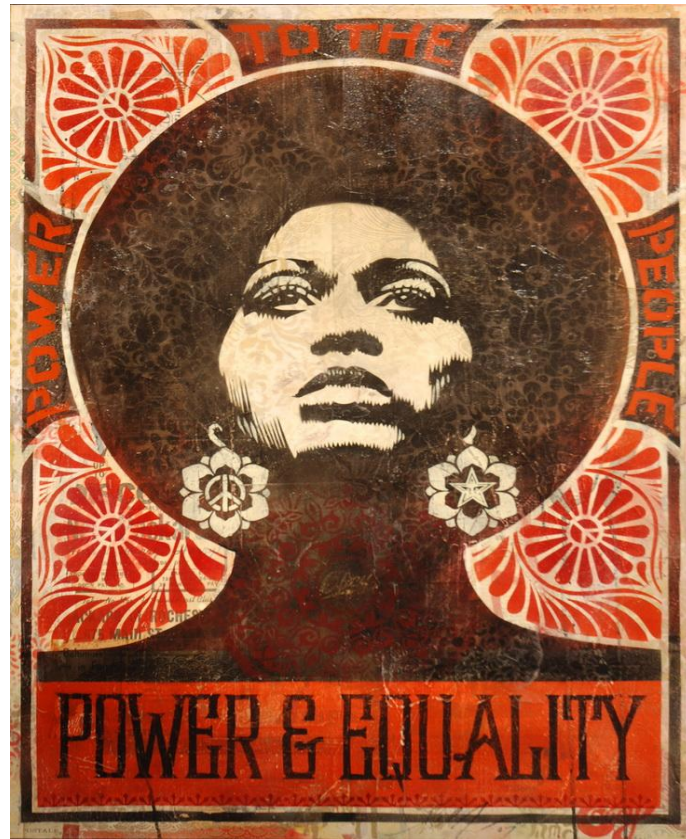
Џеф Аеросол (Jeff Aerosol)

Дон Фекнер (John Fekner)

Шепард Феери (Shepard Fairey)

Домаћи

АиР (AiR)

БҮГ (BUG)

Фото ТЛ

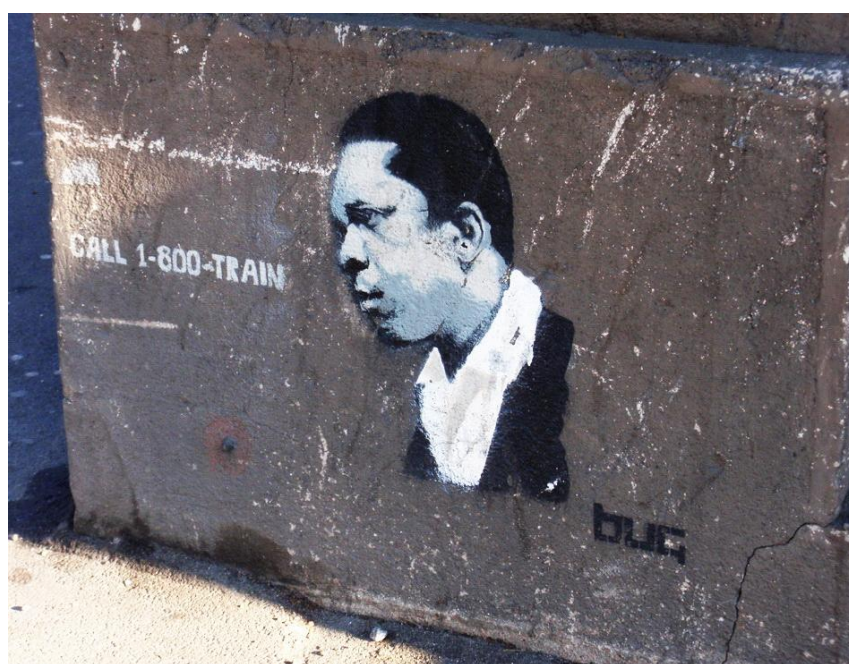

Фото ТЛ

ИНК (Ink)

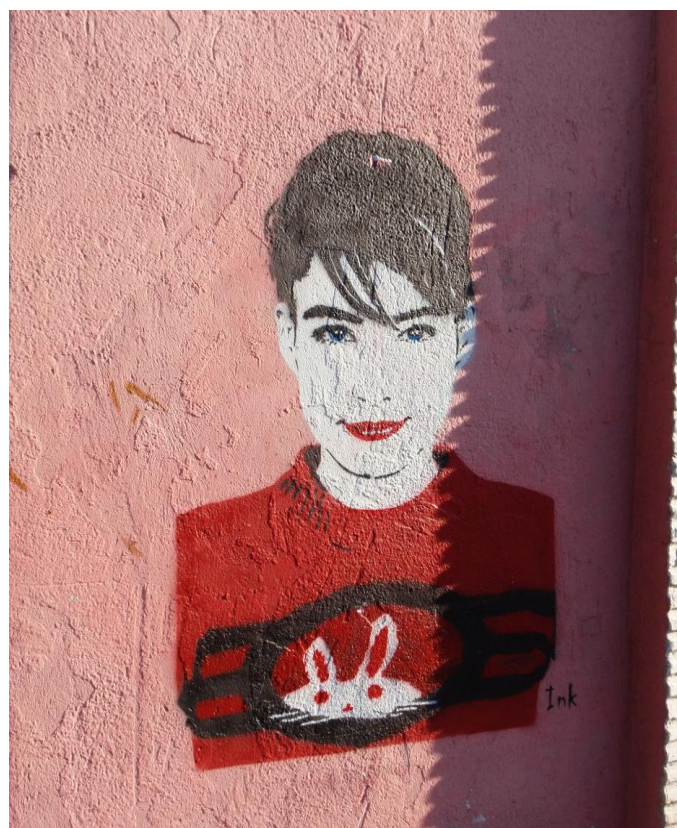
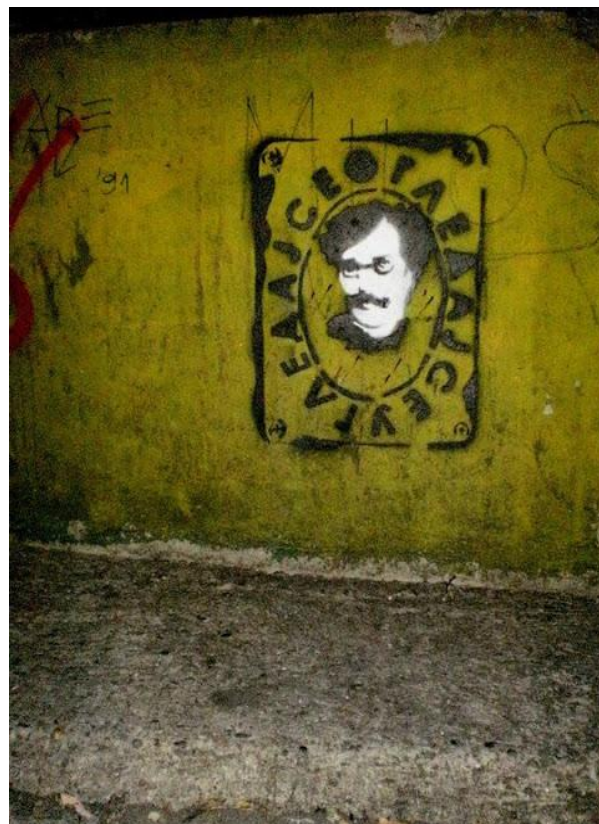

Фото ТЛ

Ива Нка (Iva Nka)

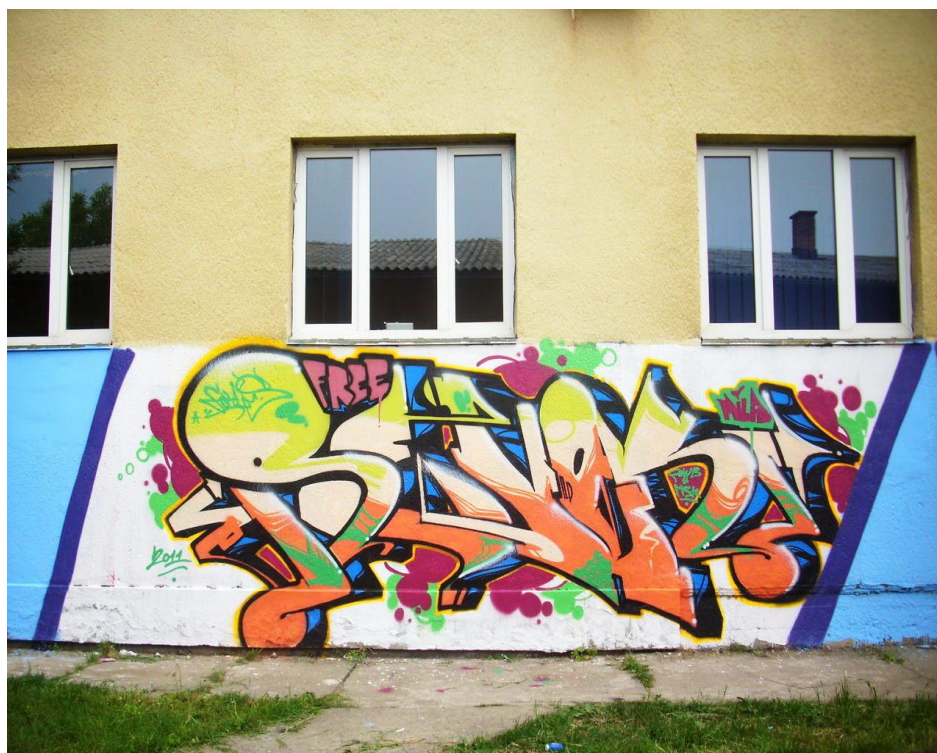

Лортек (Lortek)

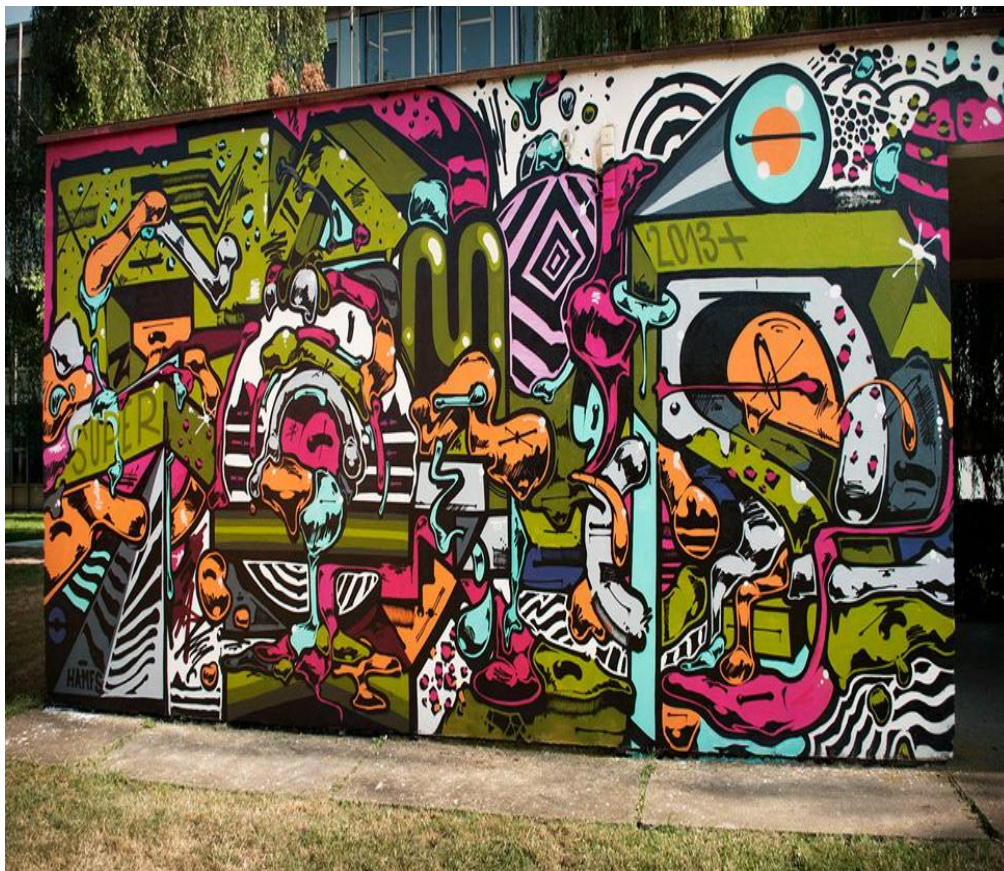

Мр Фокус (Mr Fokus)

Супер Тимор (Super Timor)

TKB (TKV)

Фото ТЛ

Фото ТЛ

Ујди (Ujdi)

Улични пас (Streetdog)

Издаје

Helly Cherry

Караборђева 73/4
35230 Туприја

Београд, 2015.

Контакт:

E-mail: hckonkurs@gmail.com

Web: www.hellycherry.com

Facebook: www.facebook.com/hellycherry

Уредник издања:

Тамара Лујак

Потписане фотографије:

Љубица Девећ

Тамара Лујак

Невен Новак

Бранислав Мишић

Миланче Марковић

Драган Павловић

Непотписане фотографије:

преузете са Интернета

Фотографија на корицама:

Тамара Лујак: *Улични ходач*, RAGE

Графичка припрема:

Предраг Поповић

www.predragpopovic.com

